

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Dvopredmetni diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Mađarskoga
jezika i književnosti

Rene Čipanjan Banja

„Horvát Nyelvtan“ Józsefa Margitayja

Diplomski rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Jadranka Mlikota

Sumentorica: dr. sc. Ana Lehocki-Samardžić

Osijek, 2016.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Dvopredmetni diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Mađarskoga
jezika i književnosti

Rene Čipanjan Banja

„Horvát Nyelvtan“ Józsefa Margitayja

Diplomski rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, polje filologije, grana kroatistike

Osijek, 2016.

SADRŽAJ

SAŽETAK

1. UVOD.....	5
2. JÓZSEF MARGITAY.....	6
3. ZAGREBAČKA FILOLOŠKA ŠKOLA.....	7
3.1. Adolfo Veber Tkalčević i <i>Slovnica hrvatska za srednja učilišta</i>	12
4. OPIS I USTROJ GRAMATIKE HRVATSKOGA JEZIKA <i>HORVÁT NYELVTAN</i>	14
4.1. <i>Dio I.</i> gramatike <i>Horvát Nyelvtan</i>	15
4.2. <i>Dio II.</i> gramatike <i>Horvát Nyelvtan</i>	29
4.3. <i>Dio III.</i> gramatike <i>Horvát Nyelvtan</i>	39
5. USPOREDBA GRAMATIKE <i>HORVÁT NYELVTAN</i> JÓZSEFA MARGITAYJA S VEBEROVOM <i>SLOVNICOM</i>	42
5.1. Gramatički model.....	42
5.2. Nazivlje.....	43
5.3. Slovopis i pravopis.....	47
5.4. Fonologija i fonetika.....	49
5.5. Morfologija.....	50
5.6. Sintaksa.....	57
6. ZAKLJUČAK.....	59
LITERATURA I IZVORI.....	61
PRILOZI.....	62

SAŽETAK

Predmetom je ovoga diplomskoga rada opis sastavnica gramatike hrvatskoga jezika *Horvát Nyelvtan* autora Józsefa Margitayja te njezina usporedba sa *Slovnícom hrvatskom za srednja učilišta*, a čijim je autorom Adolfo Veber Tkalčević. U radu se iznose podatci o Margitayjevu životu, njegovu pristupu hrvatskome književnom jeziku te osobitostima njegova jezikoslovnoga djelovanja. Osnovom su usporedbe dviju gramatika jezična obilježja po kojima se zagrebačka filološka škola najbolje poznaje, a ujedno i razlikuje od jezične norme hrvatskih vukovaca. Cilj je rada utvrditi u kojoj se mjeri obilježja zagrebačke filološke škole čuvaju izvan granica hrvatskoga prostora u posljednjim desetljećima 19. stoljeća.

Ključne riječi: József Margitay, zagrebačka filološka škola, Adolfo Veber Tkalčević, Horvát Nyelvtan, Slovnica hrvatska za srednja učilišta

1. UVOD

Jednim je dijelom hrvatske jezikoslovne povijesti i njezina mađarska sastavnica, a o kojoj postoje tek slutnje temeljene na istraživanjima jezika pojedinih pisaca. Mađarska se sastavnica hrvatskoga jezikoslovlja proučava na trima razinama, a to su grafijsko-ortografska, leksikografska i gramatikološka. Naime, treća je razina mađarsko-hrvatskih jezikoslovnih odnosa najmanje istražena, zbog čega je u području hrvatske jezikoslovne povijesti smatrana nepoznanicom (Tafra, 2012: 366 – 370).

Jedan od hrvatskih gramatičara koji je djelovao u drugoj polovici 19. st. izvan granica hrvatskoga jezičnog prostora bio je i József Margitay, autor gramatike *Horvát Nyelvtan*, u prijevodu *Gramatika hrvatskoga jezika*. Prvo izdanje Margitayjeve gramatike objavljeno je 1884., a drugo već 1895. godine. Margitayjeva se gramatika, s obzirom na godinu svoga drugoga izdanja (1895.), svrstava među gramatike koje su nositeljicama dvojakih – i zagrebačkih i vukovskih – jezičnih obilježja.¹ Dokazom su ispreplitanja zagrebačkih i vukovskih jezičnih obilježja u to doba gramatike Ignjata Alojzija Brlića, Andrije Torkvata Brlića, Rudolfa Strohala, Pere Budmanija i drugih (Tafra, 1993: 363 – 374). Međutim, iako pripada tomu razdoblju, Margitayjeva gramatika obiluje jezičnim obilježjima zagrebačke norme. Margitay u prvome izdanju svoje gramatike iz 1884. navodi pojedine gramatičare te njihova djela, smatrajući ih „polazištem” svojoj gramatici (Barić, 2006: 170), a jedan je od njih i Adolfo Veber Tkalčević, istaknuti slovničar zagrebačke filološke škole.²

Analiza i opis sastavnica drugoga izdanja Margitayjeve gramatike hrvatskoga jezika *Horvát Nyelvtan* te njezina usporedba s Veberovom *Slovnícom hrvatskom za srednja učilišta*³ (a koja je Margitayju također poslužila kao uzor) potvrdit će kako su se jezična obilježja zagrebačke filološke škole izvan nacionalnoga (hrvatskoga) prostora uspjela očuvati znatno dulje.

¹ Prevlast je zagrebačke filološke škole okončana s Veberovom *Slovnícom hrvatskom za srednja učilišta*, čije je treće izdanje iz 1876. godine (Tafra, 1993: 365).

² „Polazištem” svojoj gramatici Margitay smatra: Volarićevu *Ilirsku slovnícu* (Trst, 1854.), *Slovnícu hrvatsku* A. V. Tkalčevića (Zagreb, 1876.), *Teoretische-praktische Taschen-Grammatik der ilirischen Sprache* Rudolfa Frölichsa (Beč, 1861.) i *Illir Nyelvtan* Jánosa Mihálovicsa (Barić, 2006: 170).

³ Dalje se u radu donosi skraćena inačica naziva *Slovnice hrvatske za srednja učilišta*, a koja glasi *Slovnica*.

2. JÓZSEF MARGITAY

U ovome će se poglavlju iznijeti podatci o Margitayjevu životu, kojih je razmjerno malo, a također i oni o znakovitosti njegova rada te pristupa hrvatskome književnome jeziku, dok će o detaljnom opisu te posebnostima njegove gramatike *Horvát Nyelvtan* biti govora u zasebnom poglavlju. Ipak, nužno je napomenuti kako je, zapravo, svaki izneseni podatak o Margitayjevu radu vrlo usko vezan uz njegovu gramatiku.

O životu Józsefa (Josipa) Margitayja, prosvjetnoga djelatnika i novinara rođenoga 9. ožujka 1854. u Črensovcima (Slovenija), poznati su tek neki najosnovniji podatci (Kalšan V., Kalšan J., 2012: 118). Autori *Međimurskog biografskog leksikona* što je izdan 2012. godine, Vladimir Kalšan i njegov sin, Janko Kalšan, donose podatke o Margitayjevu životu što je razvidno iz sljedećega citata:

„Rođen pod imenom Jože Majhen. Bio je učitelj u Selnici 1873. Kasnije je bio učitelj pjevanja na Učiteljskoj školi u Čakovcu, a potom i ravnatelj te škole od 1890. godine. Bio je urednik lista *Muraköz - Međimurje* od 1884. do 1905., a od 1905. do 1918. godine i glavni urednik. Bio je član nadzornog odbora Međimurske štedionice u Čakovcu. Publicističkim radom bavio se i nakon 1918. godine, ali u Mađarskoj kamo je prebjegao nakon priključenja Međimurja matici zemlji u prosincu 1918. godine“ (Kalšan V., Kalšan J., 2012: 118 – 119).

Ernest Barić iznosi kako je József Margitay bio redovnim profesorom državne učiteljske akademije u Čakovcu koji je 1884. u Nagy-Kanizsi na mađarskom jeziku tiskao svoju *Gramatiku hrvatskoga jezika* čiji izvorni, tj. mađarski naziv glasi *Horvát Nyelvtan* (Barić, 2000: 37). József Margitay je kao visokoškolski redovni profesor posjedovao zavidno lingvističko znanje, a konkretni podatci navedeni u gramatici jasno daju do znanja kako je poznavao i radove onodobnih autora hrvatskih slovnica,⁴ a riječ je o Franu Volariću, Adolfu Veberu Tkalčeviću, Rudolfu A. Fröhlichu, Klaiću te Franu Kurelcu (Barić, 2000: 38). Budući da Margitay spominje slovnichare zagrebačke filološke škole, s pravom je očekivati kako i u Margitayjevoj *Gramatici hrvatskoga jezika* prevladava zagrebačka norma. Iako se u svome radu Margitay jest ugledao na spomenute slovnichare, odnosno u svojoj je gramatici većinom zastupio zagrebačku normu, ona se odlikuje i nekim posebnostima nesvojtvenima zagrebačkoj normi. Podatak što se nalazi u gramatici, a prema kojemu se isti jezik kojim se govori od Crnoga do Jadranskoga mora različito naziva (srpski, hrvatski, ilirski), Margitay je mogao preuzeti iz same deklarativne zamisli sveslavenske zamisli zagrebačke škole, a poglavito iz Fröhlichove gramatike (Ham, 2006: 123).

⁴ Jezikoslovci zagrebačke filološke škole u naslovima svojih djela imaju naziv *slovnica*, a hrvatski vukovci naziv *gramatika*.

Također, zamisao o srpsko-hrvatskom Margitay je mogao preuzeti od hrvatskih vukovaca, premda se u njih nije radilo o deklarativnosti, već o pravom uvjerenju (Ham, 2006: 123). Navedene pretpostavke više-manje dosljedno potvrđuju da je Margitay pri stvaranju svoje gramatike bio pod utjecajem zamisli dviju različitih struja – zagrebačke i vukovske.

Međutim, Margitay razbija granice vukovskog srpsko-hrvatskog okvira naglašavajući važnost i posebnost hrvatskoga jezika:

„Mivel azonban a horvátok - összehasonlítván irodalmukat, tanintézeteiket a többivel - műveltségük által kiválnak: jelenleg az említett helyeken együtt élő szláv népek nyelvét (a szerbekét kivéve) horvát nyelvnek nevezik.” (Margitay, 1895: 6).⁵

Isto tako, Margitay je kao dobar poznavatelj hrvatskih jezičnih prilika morao voditi računa o odnosu književnoga i narodnoga jezika – kajkavski dijalekt stoga smatra dijelom hrvatskoga jezika, što odražava i njegova gramatika. Time je odskočio od ustaljenoga mišljenja svoga vremena, prema kojemu se kajkavski smatrao nehrvatskim, odnosno slovenskim govorom (Ham, 2006: 124).

3. ZAGREBAČKA FILOLOŠKA ŠKOLA

Budući da je u prethodnom poglavlju istaknuto kako Margitayjeva gramatika dosljedno zastupa normu zagrebačke filološke škole, zadatkom je ovoga poglavlja dati uvid u osobitosti jezika zagrebačke filološke škole, njezine temelje, razvoj i djelovanje, a s naglaskom na njezinu istaknutu poborniku, slovničaru Adolfu Veberu Tkalčeviću, i njegovoj *Slovnici* čije je treće izdanje tiskano 1876. godine. Također, poglavlje donosi usporedbu jezične misli te obilježja jezične norme zagrebačke filološke škole i hrvatskih vukovaca.

Jezik zagrebačke filološke škole istoznačnicom je hrvatskoga književnoga jezika druge polovice 19. stoljeća te se o njemu obično govori posredno: u povijestima hrvatskoga jezika, u monografijama književnika i gramatičara koji su oblikovali jezik zagrebačke filološke škole, u manjim člancima ili raspravama čijom je temom odnos između zagrebačke jezične norme te jezičnoga prijeloma uzrokovanog Maretićevom gramatikom.⁶ Uvijek se napominje kako se hrvatska jezična povijest i suvremenost ne može razumjeti bez uključivanja zagrebačke filološke škole (Ham, 1998: 5).

⁵ U prijevodu: „Međutim, kako se Hrvati – u usporedbi s ostalima ističu svojom književnošću, obrazovnim ustanovama te obrazovanošću općenito: jezik slavenskih naroda koji zajedno žive na spomenutim prostorima (izuzev jezika Srba) naziva se hrvatskim jezikom“.

⁶ Riječ je o gramatici *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika* Tome Maretića iz 1899. koja označuje novo razdoblje u povijesti hrvatskoga jezikoslovlja jer je njome Maretić zaničevao istinu o višestoljetnom razvoju i djelovanju hrvatskoga književnog jezika te nametnuo tvrdnju kako je Vuk Karadžić začetnik pravilna hrvatskog jezika (Tafra, 1993: 373, 374).

U okviru hrvatskoga narodnoga preporoda ilirizam je prije svega politički pokret koji je imao i vlastiti književnonormativni program iz kojega se razvila zagrebačka filološka škola. Zagrebačkoj filološkoj školi mogao bi se nadjenuti i naziv ilirska škola, no kako se političko i jezikoslovno djelovanje ilirizma u drugoj polovici 19. stoljeća ugasilo, prikladniji je naziv zagrebačka filološka škola (Ham, 2006: 67). Zagrebačka filološka škola nastavlja živu štokavsku gramatičarsku djelatnost svojih brojnih prethodnika, što znači da je dijalekatnim temeljem književnoga jezika štokavština, ali ne bilo koja, već ona koja je nadrasla bilo koji mjesni štokavski govor te je već u starijim gramatikama poprimila oblik književnoga jezika (Ham, 2006: 67). Zagrebačka je škola, dakako, nastavljala tradiciju, a novina što ju je donijela jest ta da ona teži ujednačenom književnom jeziku u *svih stranah hèrvatskih*.⁷ O tome svjedoče i Veberove riječi: „Zagrebačka je škola imala zadatak, da kajkavce i čakavce privede u kolo štokavacah, kako bi se razširilo književno polje...” (navedeno prema Ham, 2006: 67).

Kao što je već napomenuto, temeljem je jezika zagrebačke filološke škole štokavština koja poprima sve novije i novije oblike. Tako je već u prvoj zagrebačkoj slovnici jekavska štokavština normirana, s preporukom kako se odraz jata zabilježen kao *ě* može čitati jekavski, ikavski, ekavski, a za potrebe stiha i ijekavski (Babukić, 1836: 4). Međutim, naglašeno je kako je dobro barem „u čitanju priučavati se ilirski *ě* razložno kao *je* izgovarati” (Babukić, 1836: 4) pa su različiti jatovski izgovori iz slovnice u slovnicu nestajali da bi na kraju ostao samo jekavski – tako se postupno došlo do jekavštine. Što se pak naglasaka tiče, tronaglasni novoštokavski sustav napušten je tek sredinom 19. st., a ne odmah, tj. ne u prvoj zagrebačkoj slovnici.⁸ Bio je to put zacrtan prema novoštokavštini (Ham, 2006: 68).

Prema Sandi Ham (2006: 68) stari padežni nastavci koji su izrazito obilježje zagrebačke filološke škole izabrani su jer su zajednički svim trima hrvatskim dijalektima, tj. u (staro)štokavštini nisu izumrli, a u kajkavaca i čakavaca još uvijek žive. *Skrajnja*⁹ ih štokavština ne poznaje. Hrvatski su slovničari, izabravši starije oblike podrijetlom iz štokavskoga naddijalekatnoga naslijeđenoga temelja, postupno kretali k novoštokavštini, stoga je jezik zagrebačke filološke škole nenovoštokavština koja polako prima novoštokavske oblike (Tafr, 1992: 193 – 206). Slovničari zagrebačke filološke škole¹⁰ budnim su okom pratili jezičnu promjenu te s njom usklađivali vlastitu jezičnu misao pa je jezik iz slovnice u slovnicu postajao

⁷ Drugim riječima, zagrebačka filološka škola teži ujednačenom književnom jeziku u štokavaca, kajkavaca i čakavaca.

⁸ Riječ je o *Slovnici slavjanskoj narěčja ilirskoga (1836.)* Vjekoslava Babukića. To je jedina zagrebačka slovnica koja zastupa tronaglasni novoštokavski sustav (Ham, 2006: 70, 71).

⁹ Riječ je o novoštokavštini koju su hrvatski vukovci izabrali za svoj tip književnojezične stilizacije te se tako suprotstavili normi zagrebačke filološke škole.

¹⁰ Najistaknutiji su slovničari zagrebačke filološke škole Vjekoslav Babukić (*Osnova slovnice slavjanske narěčja ilirskoga*), Antun Mažuranić (*Slovnica Hèrvatska*) te Adolfo Veber Tkalčević (*Slovnica hrvatska za srednja učilišta*) (Ham, 2006: 71, 82, 89).

suvremenijim, no književni je jezik u pravilu ostao isti (Ham, 2006: 68). Dakle, iako pri kraju 19. st. zagrebačke slovnice postupno gube nenovoštokavske sastavnice, najbolje se prepoznaju po svom čvrstom sklonidbenom sustavu. Sustav je to oblika sa sklonidbom koji se od Babukićeve *Osnove slovnice slavanjske narječja ilirskoga* pa sve do kraja 19. st. uvrježu u hrvatskome književnome jeziku. Taj je sklonidbeni sustav različit od novoštokavskoga, istočnoga tipa, a koji je svojstven hrvatskim vukovcima. Spomenuta različitost ne odnosi se isključivo na upotrebu starijih, nesinkretiziranih nastavaka za množinu, nego i na niz pojedinačnih imeničkih, pridjevnih i zamjениčkih padežnih oblika koji su prisutni u slovnicama tvoreći sustav oblika sa sklonidbom, a koji ne narušavaju oblici iz *krajnje novoštokavštine* (Ham, 1998: 22).

Prema tomu, oblici su sa sklonidbom koji su odlikom jezika zagrebačke filološke škole sljedeći:

- 1) Dativ, lokativ, instrumental množine u imeničkim i zamjениčko-pridjevnim sklonidbama imaju nesinkretizirane nastavke.
- 2) Prijedlog je *prema* uvijek s dativom.
- 3) Genitiv, dativ, lokativ, instrumental jednine u zamjениčko-pridjevnoj sklonidbi nemaju navezaka – završni otvornici, danas poznati kao navesci, obveznim su dijelom padežnoga nastavka. GDLI jd. *-oga, -omu, -om, -im*. Sustav ne poznaje oblike tvorene naveskom *e*.
- 4) U instrumentalu je jednine imenica vrste *i* prednost dana nastavku *-ju*.
- 5) Zanaglasni A jd. osobne zamjenice ona uvijek glasi *ju*, upotreba nije ograničena kao u suvremenom jeziku.
- 6) Glagolski su pridjevi prošli i sadašnji sklonjivi i u atributnoj su ulozi (Ham, 1998: 22, 23).

Jezik zagrebačke filološke škole hrvatski su vukovci smatrali neživotnim i zastarjelim tvrdeći kako je zatvoren unutar gramatika, a njegova je upotreba svedena na minimum. Međutim, dokazom su nevjerodostojnosti te tvrdnje vrijedna djela hrvatskih književnika iz razdoblja romantizma i realizma.¹¹ Njihov je jezik vjernim zastupnikom jezika zagrebačkih slovnica (Ham, 2006: 68).

Ako se pak dotakne temeljne razlike između zagrebačkih i vukovskih gramatika, valja naglasiti kako zagrebački slovničari normiraju književni jezik imajući na umu da je književni jezik iznad mjesnih govora i dijalekata pa ga ondje ne treba tražiti. Njihovo načelo glasi *Piši kako dobri pisci pišu* jer je pokretačem njihova normiranja književnoumjetnička i

¹¹ Radi se o piscima poput Augusta Šenoa, K. S. Gjalskoga, E. Kumičića, A. Kovačića, J. Kozarca, A. Harambašića i drugima.

književnojezična tradicija. Za razliku od njih, hrvatski se vukovci pri normiranju oslanjaju na konkretan živi govor, stoga njihovo načelo glasi *Govori kao što dobri štokavci govore*, odnosno, hrvatski vukovci u normiranju polaze od usmenoga štokavskog izričaja. Također, važno je skrenuti pozornost na razliku s obzirom na kajkavštinu i čakavštinu. Zagrebački su slovnici kajkavizme i čakavizme nastojali učiniti ukrasima svoje umjetnosti, dok je vukovska norma izrazito usmjerena protiv kajkavizama i čakavizama jer, po njihovu mišljenju, dobar štokavac iz vukovskoga načela ne zna kajkavizama i čakavizama (Ham, 2006: 69).

Najizrazitije razlike između zagrebačke i vukovske jezične norme prikazuju se u sljedećoj tablici:¹²

Tablica 1. Jezična obilježja zagrebačke filološke škole i škole hrvatskih vukovaca

norma zagrebačke filološke škole		vukovska norma	
gramatički model	imeničke se sklonidbe dijele prema nastavku u G jd.	gramatički model	imeničke se sklonidbe dijele prema imeničkom rodu
	lokativ je šesti padež, instrumental sedmi		lokativ je sedmi padež, instrumental šesti
nazivlje	slovnica, samostavnik, pridavnik, brojnica, zaima, spol, osobno zaima, glagolj, glagoljna osoba, prošlo vrijeme, predlog...	nazivlje	gramatika, imenica, pridjev, broj, zamjenica, rod, lična zamjenica, glagol, glagolsko lice, predašnje vrijeme, predlog...
slovopis	<i>tj, ć = ć, dj, gj, = đ</i> , (dž samo u Babukića)	slovopis	dugi se odraz jata bilježi kao <i>ije</i> , a kratki kao <i>je</i>
	do 1876. <i>jat</i> se bilježi kao <i>ě</i> ; samoglasno <i>r</i> kao <i>er</i>		samoglasno <i>r</i> bilježi se bez popratnoga <i>ě</i>
	od 1876. <i>jat</i> se bilježi kao <i>ie, je</i> , smoglasno <i>r</i> kao <i>r</i>		uvedena su sloza <i>đ</i> i <i>dž</i> , ne upotrebljava se <i>tj</i> , nego samo <i>ć</i>
pravopis	morfološki (prema Babukićevu načelu: <i>Piši za oči, govori za uši</i>)	pravopis	fonološki (prema Karadžićevu načelu: <i>Piši kao što govoriš</i>)
fonologija i fonetika	dugi je odraz <i>jata</i> fonem, dvoglasnički i jednosložni	fonologija i fonetika	dugi odraz jata nije dvoglasni fonem, nego je trofonemski slijed i+j+e
	četveronaglasni sustav (samo u Babukića tronaglasni) dugouzlazni naglasak: ˘, a dugosilazni naglasak: ˙		dvosložnoga izgovora s kratkim naglascima <i>ije, ijě</i> četveronaglasni sustav uz osobitost bilježenja dugih naglasaka: dugouzlazni naglasak: ˙. a dugosilazni naglasak: ˘
morfologija	u imeničkom G mn. bilježi se <i>h</i> : G mn. jelen- <i>ah</i> , konj- <i>ah</i> , sel- <i>ah</i> , žen- <i>ah</i> , stvar- <i>ih</i>	morfologija	u imeničkom G mn. nastavak je <i>-a, -i</i> (ne bilježi se <i>h</i>): G mn. jelen- <i>a</i> , konj- <i>a</i> , sel- <i>a</i> , žen- <i>a</i> , stvar- <i>i</i>
	u DLI mn. nesinkretizirani su nastavci: D mn. jelen- <i>om</i> , konj- <i>em</i> , sel- <i>om</i> , žen- <i>am</i> , stvar- <i>im</i>		u DLI. mn. sinkretizirani su nastavci - ama, -ima: D mn. } L mn. } jelen- <i>ima</i> , konj- <i>ima</i> , sel- <i>ima</i> , I. mn } žen- <i>ama</i> , stvar- <i>ima</i>
	L mn. jelen- <i>ih</i> , konj- <i>ih</i> , sel- <i>ih</i> , žen- <i>ah</i> , stvar- <i>ih</i> I mn. jelen- <i>i</i> , konj- <i>i</i> , sel- <i>i</i> , žen- <i>ami</i> , stvar- <i>mi</i>		

¹² Tablica je preuzeta od Ham, 2006: 70, 127.

	DI. dv. u svih imenica s nastavcima <i>-ima</i> , <i>-ama</i> : jelen- <i>ima</i> , konj- <i>ima</i> , sel- <i>ima</i> , žen- <i>ama</i> , stvar- <i>ima</i> zanaglasni A jd. zamjenice <i>ona</i> glasi <i>ju</i> pravilan raspored navezaka u zamjениčko-pridjevnoj sklonidbi: G jd. sam- <i>oga</i> ; žut- <i>oga</i> D jd. sam- <i>omu</i> ; žut- <i>omu</i> L jd. sam- <i>om</i> ; žut- <i>om</i> I jd. sam- <i>im</i> ; žut- <i>im</i>		nema dvojine zanaglasni A jd. zamjenice <i>ona</i> glasi <i>je</i> nepravilan raspored navezaka u zamjениčko-pridjevnoj sklonidbi: G jd. sam- <i>oga</i> i sam- <i>og</i> ; žut- <i>oga</i> i žut- <i>og</i> D jd. sam- <i>omu</i> i sam- <i>om</i> ; žut- <i>omu</i> i žuto- <i>om</i> i žut- <i>ome</i> L jd. sam- <i>om</i> i sam- <i>ome</i> ; žut- <i>om</i> i žut- <i>ome</i> I jd. sam- <i>im</i> i sam- <i>ime</i> ; žut- <i>im</i>
	preporuka o sklonjivosti brojeva <i>dva</i> , <i>oba</i> , <i>tri</i> , <i>četiri</i> ; u brojeva <i>dva</i> i <i>oba</i> , <i>dvije</i> i <i>obje</i> razlikuje se rod: <i>dvaju</i> i <i>dviju</i> , <i>dvama</i> i <i>dvjema</i>		preporuka o nesklonjivosti brojeva <i>dva</i> , <i>oba</i> , <i>tri</i> , <i>četiri</i> ; u brojeva <i>dva</i> i <i>oba</i> , <i>dvije</i> i <i>obje</i> u DLI izjednačeni su rodovi prema obliku za ženski rod: <i>dvjema</i> , <i>objema</i>
	glagolski pridjevi sadašnji i prošli posebna su sklonjiva vrsta participa: <i>prikazujuća slika</i> , <i>prikazujuće slike</i> ...		glagolski pridjevi sadašnji i prošli ne postoje kao posebna sklonjiva vrsta participa
	futur egzakti: <i>bit ću kopao</i>		nema futura egzaktnog: <i>bit ću kopao</i>
sintaksa padeža	<i>prema</i> i <i>protiv</i> slažu se s dativom	sintaksa padeža	<i>prema</i> se slaže s lokativom, a <i>protiv</i> s genitivom
	<i>mimo</i> se slaže s genitivom		<i>mimo</i> se slaže s akuzativom

S obzirom na to da je posljednje desetljeće 19. st. obilježeno pobjedom hrvatskih vukovaca, sudbina je istaknutih oblika nakon pobjede hrvatskih vukovaca različita. Nesinkretizirani padežni nastavci u potpunosti nestaju, prijedlog *prema* svrstava se uz lokativ, a suvremena norma smatra da se slaže s lokativom i dativom (Barić, Lončarić, Matić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 2005: 279), (Silić, Pranjković, 2007: 221), (Raguž, 1997: 138). Potiskuje se pravilna upotreba navezaka, a zanaglasnica *ju* zamijenjena je zanaglasnicom *je*. Upotreba se glagolskih pridjeva prošlih i sadašnjih u atributnoj ulozi ne smatra književnom, a isto vrijedi i za nastavak *-ju* u instrumentalu jednine vrste *i*. Iako su pobjednici bili hrvatski vukovci, neosporiva je činjenica kako su slovnice zagrebačke filološke škole prenositeljicama hrvatstva,¹³ a njihove morfološke i sintaktičke osobitosti tradicijskom su osnovom suvremenog književnog jezika (Ham, 1998: 5, 23).

¹³ Zagrebačka filološka škola stvorila je temelje za objedinjavanje Hrvatske u jednom književnom jeziku, a to je njezina najveća zasluga (Tafra, 2012: 217).

3.1. Adolfo Veber Tkalčević i *Slovnica hrvatska za srednja učilišta*

Jedan od najistaknutijih intelektualaca 19. st., Adolfo Veber¹⁴ Tkalčević, rođen je 11. svibnja 1825. u Bakru. Pučku školu završio je u rodnome gradu, gimnaziju u Rijeci, a na peštanskoj Bogosloviji školovao se od 1842. do 1846. godine. Nakon povratka iz Pešte, obavljao je mnoge dužnosti; radio je kao kancelist, namjesni učitelj, a potom i kao gimnazijski profesor. Također, bio je dugogodišnji tajnik Matice hrvatske te je 1867. izabran za njezina pravoga člana. Vrijedna je spomena i Veberova prevoditeljska djelatnost. Kao vrstan prevoditelj, prevodio je prozu i stihove, a suvremeni jezikoslovci drže ga jednim od utemeljitelja hrvatskoga stihotvorstva. Razdoblje snažne standardizacije hrvatskoga jezika koja obilježava drugu polovicu 19. stoljeća vrijeme je Veberova intenzivnog književnog i znanstvenog rada. Strastveno je isticao bogatstvo i ljepotu hrvatskoga jezika, a u tom je području djelovao kao čelnik zagrebačke filološke škole (Švoger, 2009: 107 – 110).

Među mnogobrojnim, a nadasve znakovitim Veberovim jezikoslovnim djelima¹⁵ nalazi se i njegova *Slovnica*, čije je treće izdanje tiskano 1876. u Zagrebu. Kako je predmetom ovoga rada opis Margitayjeve gramatike hrvatskoga jezika *Horvát Nyelvtan* te njezina usporedba s Veberovom *Slovnicom*, u nastavku se daje kratak prikaz ustrojstva Veberove *Slovnice* te se ističu neke njezine posebnosti.

Jezik Veberove *Slovnice* zrcalom je norme hrvatskoga književnoga jezika koja se uvriježila sedamdesetih godina 19. stoljeća. *Slovnica* obuhvaća fonološko-fonetski, morfološki, rječotvorbeni i sintaktički opis. Isto tako, svoje mjesto u *Slovnici* zauzima i slovopis i pravopis, u skladu s onodobnom slovničkom tradicijom (Ham, 2006: 93). *Slovnica* se sastoji od sljedećih dijelova:

Dio prvi. Rječoslovlje

Odsjek I. Glasoslovje (slovopis i pravopis, glasovi i glasovne promjene, naglasak)

Odsjek II. Likoslovje (morgologija promjenjivih i nepromjenjivih riječi)

Odsjek III. Tvorenje riečih (tvorba riječi)

Dio drugi. Skladnja.

Odsjek I. Skladnja slaganja (sintaksa rečenice i rečeničnih dijelova)

Odsjek II. Skladnja djelovanja (sintaksa i semantika padeža, gl. vremena i načina,

¹⁴ Veberovo se ime u izvornom obliku pisao s w, no on ga je najčešće rabio s v (Švoger, 2009: 107).

¹⁵ *Skladnja ilirskoga jezika za srednja učilišta* (1859.), *Slovnica hrvatska za srednja učilišta* (1871.), *Latinska slovnica za male gimnazije* (1853.), *Slovnica za četvrti razred katoličkih glavnih učionah u Carevini austrijskoj* (1862.) i druga (Ham, 2006: 93).

pregled rečenica...)

Odsjek III. Skladanja poredanja (slaganje rečeničnih dijelova i rečenica, razgodci, metrika)
(Ham, 2006: 93).

Veber nastavlja putovima Babukića i Mažuranića, a kao što Mažuranić osuvremenjuje Babukićeva rješenja, tako Veber osuvremenjuje Mažuranićeva, tj. svoja normativna rješenja nastoji uskladiti s jezičnom praksom. No u usporedbi s prijašnjim dvama izdanjima Veberove *Slovnice*, razlika je uočljiva jedino u odnosu na slovo pisano, odnosno umjesto *ě*, Veber piše u dugom slogu *ie*, a u kratkom *je*, dok umjesto *ěr* piše *r* bez mukloga *ě*¹⁶. Također, među glasnike (otvornike) Veber ubraja i *mukli glasnik è* (Ham, 2006: 94).

Iako je neke sastavnice zagrebačke norme praksa napustila, Veber ih nastoji održati. Naime, riječ je o pisanju završnoga *h* u G mn. imenica te o upotrebi nesinkretiziranih množinskih padežnih nastavaka čija je upotreba potresena upadom hrvatskih vukovaca. Oni u svojim gramatikama osim sinkretiziranih navode i nesinkretizirane padežne oblike. Iz Veberova gledišta, upotreba je sinkretiziranih nastavaka miješanje dvojine s množinom: „Pače u govoru mieša se danas dual s pluralom: po gradovih i po gradovima; u rukuh i u rukama; ali u pismu ne treba toga nasljedovati“ (navedeno prema Ham, 2006: 95).

Veberove su slovnice, pa tako i *Slovnica*, bitno utjecale na razvoj književnoga jezika prema zagrebačkom uzoru. Pripadaju skupini jezičnih priručnika koji se u svoje vrijeme mogu smatrati klasičnima, a jezični sustav Veberove *Slovnice* iz 1876. odraz je zrele zagrebačke jezične norme. Taj se jezični sustav prepoznaje i u djelima hrvatskih realista čija su djela klasicima hrvatske književnosti, ali važno je napomenuti kako se Veberova norma ne zamjećuje samo u književnom, nego i u drugim stilovima: novinskom, administrativnom, znanstvenom. Veberova norma predstavlja normu hrvatskoga književnoga jezika. U školskim se krugovima održala još i u prvom desetljeću 20. stoljeća. Dakle, Veberova je jezikoslovna djelatnost itekako važan dio hrvatske normativistike i gramatikologije (Ham, 2006: 96).

¹⁶ To se očituje i u naslovu *Slovnice*, tj. *Slovnica hrvatska* postala je *Slovnica hrvatska*.

4. OPIS I USTROJ GRAMATIKE HRVATSKOGA JEZIKA *HORVÁT NYELVTAN*

Zadatkom je ovoga poglavlja predstaviti i opisati Margitayjevu gramatiku hrvatskoga jezika *Horvát Nyelvtan* (Nagy-Kanizsa, 1895.). Riječ je o njezinu drugom izdanju koje je objavljeno nakon smjene filoloških škola, a čijim je uzrokom pobjeda hrvatskih vukovaca nad slovnicařima zagrebačke filološke škole. Analiza što se donosi u nastavku rada te usporedba s Veberovom *Slovnicom* potvrdit će kako se i drugo izdanje Margitayjeve gramatike svojim obilježjima pridružuje normi zagrebačke filološke škole. Prikazat će se ustroj spomenute gramatike, opisati njezini dijelovi te iznijeti primjeri. Margitay je jezično gradivo hrvatskoga jezika usporedio s mađarskim, vjerojatno kako bi ga mađarskom čitatelju učinio što jasnijim. Vlastiti prijevod mađarskih naziva i citata iz gramatike *Horvát Nyelvtan* donosi se što u zagrada, što u rubnicama.

Margitayjeva gramatika hrvatskoga jezika *Horvát Nyelvtan* broji 147 stranica. Tvore ju tri dijela (*rész*) koja se sastoje od poglavlja, a koja se dijele na određen broj potpoglavlja. Prema tomu, temeljno ustrojstvo Margitayjeve gramatike tvore sljedeći dijelovi i poglavlja:

I. Rész (Dio I.): *Bevezetés* (Uvod), *A tőmondat* (Jednostavna rečenica), *Bővitett mondat* (Proširena rečenica)

II. Rész (Dio II.): *Rendszeres nyelvtan* (Sustavna gramatika)

III. Rész (Dio III.): *Beszédgyakorlatok* (Razgovorne vježbe)

Na kraju gramatike nalazi se rječnik koji je autor namijenio upotrebi uz razgovorne vježbe, što potvrđuje i njegov naziv: *Szótár a beszédgyakorlatokhoz* (Rječnik za razgovorne vježbe). Autor je svoju gramatiku namijenio u osobne, a dakako i u obrazovne svrhe, a dokaz su tomu podatci s naslovne stranice: „Tankönyvül és magánhasználatra”. (Margitay, 1895: Naslovica, nepaginirano).¹⁷ U nastavku se donosi opis navedenih dijelova, pripadajućih poglavlja i potpoglavlja.

¹⁷ U prijevodu: „Za školsku i osobnu upotrebu“.

4.1. Dio I. gramatike *Horvát Nyelvtan*

Prvim poglavljem *Dijela I.* koje je naslovljeno *Bevezetés* (Uvod), Margitay obuhvaća sljedeća potpoglavlja: *Nyelvrokonsági viszonyok, nyelvjárás* (Srodnost među jezicima, narječje), *A szóhangok* (Glasovi), *A helyesírás* (Pravopis).

I.¹⁸ *Nyelvrokonsági viszonyok, nyelvjárás* (Srodnost među jezicima, narječje)

U prvom potpoglavlju (*Nyelvrokonsági viszonyok, nyelvjárás*) Margitay govori o podrijetlu hrvatskoga jezika – „A horvát nyelv a többi szláv nyelvekkel együtt egy családot képez, mely a nagy indo-germán nyelvtörzsnek egyik ága.” (Margitay, 1895: 5),¹⁹ – a potom i o sličnosti hrvatskoga i srpskoga jezika:

„A szerbek nyelve majdnem ugyanaz, mely a horvátoké. Amazok a valláskülönbség miatt megtartották régi írásmódjukat, a cyrillt, s ezáltal megkülönböztették magukat a latin betűket használó szláv népektől és nyelvüket szerbnek nevezték el.” (Margitay, 1895: 6).²⁰

Također, o razlici između hrvatskoga i srpskoga jezika Margitay tvrdi: „...a legnagyobb különbséget az *ě* szóhang kiejtése képezi.” (Margitay, 1895: 6).²¹

II. *A szóhangok* (Glasovi)

U drugom potpoglavlju (*A szóhangok*) Margitay predstavlja glasove u hrvatskome jeziku. Samoglasnici su *i, u, e, ě, o, a*, dok su suglasnici *b, c, č, ć, (tj), d, f, g, gj, h, j, k, l, lj, m, n, nj, p, r, s, š, t, tj, (ć), v, z, ž* (Margitay, 1895: 7, 8). Izgovor pojedinih glasova Margitay uspoređuje s njihovim izgovorom u mađarskom jeziku pa (s obzirom na samoglasnike) ističe: „Hangjaik megegyeznek a magyar magánhangzók hangjaival, kivéven az *a* betűjét, mely ugy hangzik, mint a magyar *á*.” (Margitay, 1895: 7).²²

¹⁸ Poglavlja i potpoglavlja u radu označena su na isti način kao i u gramatici, odnosno rimskim brojkama.

¹⁹ U prijevodu: „Hrvatski jezik, zajedno s ostalim slavenskim jezicima, tvori porodicu koja je granom indo-germanske jezične skupine.“

²⁰ U prijevodu: „Jezik je Srba gotovo isti kao u Hrvata. Srbi su zbog razlike u vjeroispovijesti zadržali stari način pisanja, ćirilicu, te tako postali različiti od naroda koji se koriste latinicom, a svoj su jezik prozvali srpskim.“

²¹ U prijevodu: „...najveća je razlika izgovor glasa *ě*.“

²² U prijevodu: „Hrvatski samoglasnici po izgovoru odgovaraju mađarskima, osim samoglasnika *a* koji zvuči kao mađarsko *á*.“

U vezi s glasom *ě*, Margitay tvrdi: „Az *ě* betű helyett *ie*-t és *je*-t is használnak. Az *ie*-t hosszú szótagokban írják; p. o. *déte-diete* (gyermek;) - a *je*-t rövid szótagokban; p. o. *bélti-bjeliti* (fehéríteni).” (Margitay, 1895: 8).²³

III. *Helyesírás* (Pravopis)

U pravopisnom potpoglavlju (*Helyesírás*), Margitay se ponovno oslanja na usporedbu hrvatskoga jezika s mađarskim: „A horvát szavak helyesírására nézve ugyanazon főszabályok érvényesek, mint a magyarban.” (Margitay, 1895: 9).²⁴

Sljedeće poglavlje (*A tőmondat*) obuhvaća potpoglavlja o jednostavnoj rečenici i imenici. Glagoli su opisani u svim trima glagolskim vremenima (prezent, perfekt, futur). Gradivo o imenici zastupljeno je s obzirom na rod i predikatnu ulogu. Iznosi se i gradivo o pridjevskim riječima koje također mogu imati predikatnu ulogu.

Svako potpoglavlje koje je dijelom ovoga poglavlja Margitay je ustrojio jednako. Drugim riječima, svako potpoglavlje započinje obrazloženim primjerima (glagoli i rečenice, imenice...), a zatim slijede pitanja u odnosu na donesene primjere.²⁵ Nakon toga dolazi pravilo (*szabály*) koje sažima ono najbitnije o obrađenoj jezičnoj činjenici. Potpoglavlja završavaju vježbama (*gyakorlat*), od kojih svaka sadrži prevođenje s hrvatskog na mađarski i s mađarskog na hrvatski jezik.²⁶ Vrijedi istaknuti i napomene koje Margitay donosi u ovom, a također i u ostalim poglavljima/potpoglavljima svoje gramatike, a koje se uglavnom odnose na dijalekatne razlike u jezičnoj upotrebi.²⁷ Dijalektološke i druge napomene bit će donesene prilikom opisa poglavlja/potpoglavlja u kojima se nalaze.

²³ U prijevodu: „Umjesto slova *ě*, rabe i *ie* i *je*. U dugim slogovima pišu *ie*; npr. *déte-diete* (gyermek;) - a *je* u kratkim slogovima; npr. *bélti-bjeliti* (fehéríteni).”

²⁴ U prijevodu: „Što se tiče pravopisa hrvatskih riječi, vrijede ista pravila kao i u mađarskom.“

²⁵ Riječ je o pitanjima različite naravi, a s obzirom na gradivo koje se obrađuje. Poglavitno se odnose na prepoznavanje subjekta, predikata, osobnih nastavaka te nastavaka za rod. Sadrže ih dva poglavlja *Dijela I.*, odnosno poglavlja *A tőmondat* (jednostavna rečenica) i *A bővitett mondat* (proširena rečenica).

²⁶ Budući da se u drugom *A tőmondat* (jednostavna rečenica) i trećem poglavlju *A bővitett mondat* (proširena rečenica) *Dijela I.* prijevodne vježbe nalaze na kraju svakog potpoglavlja, one se neće posebno isticati, već će se istaknuti vježbe koje nisu prijevodne, a vezane su uz određeno potpoglavlje.

²⁷ O tim napomenama piše Ernest Barić u svome članku *Dijalektološke napomene u hrvatskoj gramatici (Horvát Nyelvtan) Józsefa Margitajja iz 1884. godine*, ističući kako su one Margitayjev osobit doprinos jer je njima upozoravao i na dijalekatne oblike (Barić, 1998: 41).

IV. Az ige a (folyamatos) jelenidőben²⁸ (Glagoli u (nesvršenom) prezentu)

U početku Margitay ističe:

„A határozatlan igék *ti*-vel végződnek. Ha a harározatlan ige végzetét, a *ti*-t elhagyjuk, megtaláljuk az ige tőjét; az egyszersmint legtöbb igének egy. számu 3. személye a (foly.) jelenidőben. A szabálytól eltérő igék jelenidejű 3. személyét zárjel közt feltalálja a tanuló.” (Margitay, 1895: 12).²⁹

Neki su od glagola koje Margitay donosi kao primjere i ovi: *kopati* (kapálni), *spavati* (aludni), *plivati* (uszni), *pisati* (irni), *rezati* (*reže*) (metszeni) i drugi. Uz svaki glagol na hrvatskom Margitay je dopisao i njegovu mađarsku inačicu.

Slijede osobne zamjenice i njihove mađarske istoznačnice: ja (*én*), ti (*te*), on, ona, ono (*ő*), mi (*mi*), vi (*ti*), oni, one, ona (*ők*). U ovom, a i u drugim sličnim poglavljima/potpoglavljima, Margitay sve primjere (rečenice) iznosi dajući uz njih i osobne zamjenice, primjerice: Ja *kopam*, ti *kopaš*, on, ona, ono *kopa*, mi *kopamo*, vi *kopate*, oni, one, ona, *kopaju* (Margitay, 1895: 13).

Margitay razlikuje tri skupine prezentskih nastavaka ovisno o završnom glasu osnove:

„Szabály: A horvát igék az igető végzete szerint a jel. mód jelenidőben háromféleképp ragoztatnak: 1. Az a végzetűek; p. o. *čita*, 2. Az e végzetűek; p. o. *reže*, 3. Az i végzetűek; p. o. *učí*.” (Margitay, 1895: 14).³⁰

Ovom napomenom Margitay upućuje na dijalekatnu upotrebu koja ne ovisi o završetku glagola:

„Jegyzet: A nép nem tesz különbséget a jel. idő több. számu 3. személyénél, hanem akár *a-*, akár *e-*, akár *i-*vel végződik az ige, a több. 3. személyt *ju-*val használja. P. o. *učim*, *učiš*, *učí*; *učimo*, *učíte*, *učiju*. - *Režem*, *režeš*, *reže*; *režemo*, *režete*, *režeju*.” (Margitay, 1895: 14).³¹

Zaista je riječ o dijalekatnom obilježju, a dokaz je tomu citat iz Veberove *Slovnice* koja je zrcalom hrvatskoga književnoga jezika: „3. nastavak 3. os. pl. jest nt, od koga je najprije otpalo t, a n se je sa spojnim glasnikom stegnulo u *ѣ*, naški u: *plet-u*. Kad se nastavak on(t) doda nekim glagoljem, kojih se osnova dočima na i, onda se najprije o asimilira glasniku i-ii, zatim se dva i

²⁸ Margitay isto glagolsko vrijeme naziva i *végzetlen multidő* (Margitay, 1895: 76).

²⁹ U prijevodu: „U hrvatskome jeziku, infinitiv završava nastavkom *-ti*. Ako se on ukloni, dobiva se korijen glagola; on je ujedno 3. osoba jednine prezenta u većine glagola. Treću osobu jednine prezenta glagola što odstupaju od tog pravila učenik će pronaći u zagradama.“

³⁰ U prijevodu: „Pravilo: „Hrvatski se glagoli u prezentu indikativa konjugiraju na tri načina, a prema završetku korijena glagola: 1. Glagoli sa završetkom *a*; npr. *čita*, 2. Glagoli sa završetkom *e*; npr. *reže*, 3. Glagoli sa završetkom *i*; npr. *učí*.“

³¹ U prijevodu: „Napomena: Narod ne pravi razliku kod 3. osobe množine prezenta, već bilo da glagol završava na *-a*, *-e* ili *-i*, 3. osobu množine tvori nastavkom *-ju*. Npr. *učim*, *učiš*, *učí*; *učimo*, *učíte*, *učiju*. - *Režem*, *režeš*, *reže*; *režemo*, *režete*, *režeju*.“

stegnu u \bar{i} , a \bar{i} sa n prelazi u Δ , naški e; n.p. *vidi-on(t) – vidi-in(t); vid- $\bar{i}n(t)$; vid- Δ ; vid-e* (Veber, 1876: 57).

V. Az ige a (*független*) *multidőben* (Glagoli u (samostalnom) perfektu)

Margitay, osim nekoliko novih glagola kao što su *zapovédati* (parancsolni), *paziti* (vigyázni), *suditi* (itélni), donosi i konjugaciju glagola *biti* u naglašenom i nenaglašenom obliku³² te njegove mađarske istozačnice:

<i>jesam</i> v. sam,	<i>vagyok</i>	<i>jesmo</i> v. smo	<i>vagyunk</i>
<i>jesi</i> v. si,	<i>vagy</i>	<i>jeste</i> v. ste	<i>vagytok</i>
<i>jest</i> v. je,	<i>van</i>	<i>jesu</i> v. su	<i>vannak</i> (Margitay, 1895: 15)

Potom ističe:

„...a horvát a multidőt úgy képezi, hogy az igetőhöz – ha himnemü alanyra vonatkozik – az egyesszám minden személyében *o-*, a többesben *li-*ragot kapcsol; ha nőnemü alanyra vonatkozik, akkor az egyesszám minden személyében *la-*, a többesben *le-*ragot – ha semlegesnemü alanyra vonatkozik, akkor az egyesszám minden személyében *lo-*, a többesben *la-*ragot kapcsol.” (Margitay, 1895: 16).³³

O odnosu glagola i subjekta u perfektu tvrdi: „...a multidő képzésénél az ige nemre és számra nézve alkalmazkodik az alanyhoz.” (Margitay, 1895: 16).³⁴

Naglašava i važnost glagola *biti* pri tvorbi perfekta: „...a horvát a mult időképzésénél az igéhez segédigét is használ.” (Margitay, 1895: 16).³⁵

Napomena se isto tako odnosi na dijalekatnu jezičnu upotrebu:

„Jegyzet: Némely vidéken a nép a himnemü ragozás egyesszámában *o* helyett *l* végzetet használ. Azt mondja tehát: *ja sam čital, ti si čital, on je čital*. A többiben megegyezik a tanultakkal.” (Margitay, 1895: 17).³⁶

³² Mađarski jezik ne razlikuje naglašeni i nenaglašeni oblik glagola *biti*.

³³ U prijevodu: „...hrvatski jezik perfekt tvori tako da korijenu glagola – ako se odnosi na subjekt u muškom rodu – za svaku osobu jednine pridružuje nastavak *-o*, a u množini nastavak *-li*; ako se odnosi na subjekt u ženskom rodu, svakoj osobi jednine pridružuje nastavak *-la*, a u množini nastavak *-le* – ako se odnosi na subjekt u srednjem rodu, svakoj osobi jednine pridružuje nastavak *-lo*, a u množini nastavak *-la*.”

³⁴ U prijevodu: „...pri tvorbi perfekta, glagol se prilagođava subjektu u rodu i broju.”

³⁵ U prijevodu: „...hrvatski pri tvorbi perfekta uz glagol rabi i pomoćni glagol.”

³⁶ U prijevodu: „Napomena: U nekim predjelima narod u konjugaciji jednine muškoga roda umjesto završetka *o* rabi završetak *l*. Stoga govori: *ja sam čital, ti si čital, on je čital*. U ostalom se podudara s naučenim.”

Margitay potpoglavlje završava vježbom u kojoj se glagoli (*pěva, traži, prosi, kosi, baci...*) moraju konjugirati u perfektu (Margitay, 1895: 17).

VI. Az ige a (folyamatos) jövődőben (Glagoli u (nesvršenom) futuru)

U ovom potpoglavlju Margitay iznosi gradivo o futuru, zajedno s nekoliko novih glagola: *hotěti* (hoću) - akarni, *risati* (rajzolni), *svirati* (zenélni) i drugi (Margitay, 1895: 18).

Zatim donosi konjugaciju glagola *hotěti* u oblicima futura I. Konjugirana je hrvatska, a dakako i mađarska inačica pomoćnoga glagola *htjeti* (*hotěti*) u naglašenom i nenaglašenom obliku. Međutim, razvidno je kako Margitay naglašene (hrvatske) oblike pomoćnoga glagola *htjeti* donosi kao istovjetne mađarskome glagolu *akarni* (*htjeti*), dok nenaglašene (hrvatske) oblike istoga pomoćnoga glagola izjednačuje s mađarskim glagolom *fog*. (Margitay, 1895: 18).

<i>hoću</i> v. ³⁷ <i>ću</i>	akarok (fogok)	<i>hoćemo</i> v. <i>ćemo</i>	akarunk (fogunk)
<i>hoćeš</i> v. <i>će</i>	akarsz (fogsz)	<i>hoćete</i> v. <i>ćete</i>	akartok (fogyok)
<i>hoće</i> v. <i>će</i>	akar (fog)	<i>hoće</i> v. <i>će</i>	akarnak (fognak)

Stoga Margitay tvorbu futura I. u hrvatskome jeziku objašnjava na ovaj način:

„...a horvátok a jövődőképzésénél az igt határozatlan alakba teszik és így használják minden személyben – (ugy, mint a magyarban); kiségitőül pedig a *hotěti* (akarni, fogni) segédigének a jelenidejét használják;...” (Margitay, 1895: 18).³⁸

Donosi napomenu s obzirom na dijalekatnu različitost:

„Jegyzet. A köznépnél némely vidéken a jövődő képzésénél a *biti* (lenni) segédige a jövőben ragoztatik (*budem, budeš, bude; budemo, budete, budeju*) –, az ige pedig ugy, mint a multidőben – nemi végzeteket kap...” (Margitay, 1895: 19).³⁹

Pritom su spomenuti nastavci (muški, ženski, srednji rod): u jednini *čita(l)*, *-la*, *-lo*, a u množini *čita(li)*, *le*, *la*. Vježba zahtijeva konjugaciju pojedinih glagola u futuru I.: pazi, igra, dira, kopa... (Margitay, 1895: 19).

Vezano uz konjugaciju istoga oblika pomoćnoga glagola u Vebera razvidno je da ga svrstava u perfektivni (svršeni) prezent indikativa čijim su osobnim nastavcima: *budem, budeš*,

³⁷ Skraćenica veznika *vagy* (ili).

³⁸ U prijevodu: „...Hrvati pri tvorbi futura I. glagol stave u infinitiv te ga tako rabe u svakoj osobi – (kao u mađarskom); a kao pomoć pri tvorbi rabe prezent pomoćnoga glagola *hotěti* (akarni, fogni)...“

³⁹ U prijevodu: „U nekim predjelima, u narodu se pri tvorbi budućeg vremena konjugira glagol *biti* (lenni) u obliku za budućnost (*budem, budeš, bude; budemo, budete, budeju*) –, a glagol kao u perfektu – te dobiva nastavke za rod...“

bude; budemo, budete, budu (Veber, 1876: 67). Promotri li se Veberov oblik u 3. o. množine (*budu*), vidljivo je da je Margitayjev oblik *budeju* uistinu dijalekatan, u skladu s već donesenom napomenom.

VII. A főnév és nemei (Imenice i njihovi rodovi)

Na početku, Margitay donosi opće i vlastite imenice različitoga roda: *Dragutin* (Károly), *puž* (csiga), *vuna* (gyapju), *Jana* (Anna), *polje* (mező), *hus* (meso) i druge (Margitay, 1895: 19). Zatim imenice uklapa u rečenične primjere: *Dragutin je služio* (Károly szolgált), *Učitelj je učio* (A tanító tanított), *Kata je kuhala* (Kati főzött), *Učenica pita* (A tanulóleány kérdez), *Déte je molilo* (A gyermek imádkozott), *Selo je gorelo* (A falu égett) (Margitay, 1895: 20).

Margitayjevo pravilo o imenicama te njihovim rodovima glasi:

„Himnemüek – a him személyek és állatok nevei, a melyek férfi foglalkozást jelentenek és a melyek mássalhangzón végződnek. P. o. *Marko, muž, stol.* – Nőnemüek: a nő személyek és állatok nevei, a melyek női foglalkozást jelentenek és a melyek *a* betűn végződnek. P. o. *Jana, krava, vuna* – Semlegesnemüek: azon személyek és állatok nevei, melyeknek nemük nem tudatik (fiatalság vagy egyéb körülmény miatt) és azon nevek, a melyek *e-*, vagy *o-*val végződnek. P. o. *tele, vino.*“ (Margitay, 1895: 21).⁴⁰

Također, ističe kako ne završavaju sve imenice ženskoga roda samoglasnikom a: *brv* (bürü), *smrt* (halál), *stvar* (tárgy), *jakost* (erősség) i druge (Margitay, 1895: 21). Vježba zahtijeva određivanje roda pojedinih imenica: *Marko, vol, devojka, pero...* (Margitay, 1895: 21).

VIII. A főnév a többeszámban (Imenice u množini)

Navode se imenice, a kojima pripadaju i ove: *roditelj* (szülő), *zidar* (kőmives), *riba* (hal), *jestvina* (étel), *ruka* (kéz) i druge (Margitay, 1895: 22).

Tvorba množine imenica provodi se nastavcima:

„Szabály. A himnemü főnevek a többeszámban *i* ragot kapnak. Ezen *i* rag mássalhangzón végződő himnemü tőhöz csatoltatik. P. o. *jelen, jeleni.* A nőnemü főnevek a többeszámban *e* ragot kapnak. Ezen *e* rag úgy csatoltatik az *a*-n végződő nőnemü tőhöz, hogya az *a* elhagyatik. P. o. *jabuka, jabuke.* – A semleges nemü főnevek a

⁴⁰ U prijevodu: „Imenice m. roda – imena mužkih osoba i životinja koja znače mužko zanimanje te koja završavaju suglasnikom. Npr. *Marko, muž, stol.* – Imenice ž. roda: imena ženskih osoba i životinja koja znače žensko zanimanje te završavaju slovom *a*. Npr. *Jana, krava, vuna.* – Imenice sr. roda: imena osoba i životinja čiji spol nije poznat (zbog mladosti ili druge okolnosti) te imena koja završavaju na *e* ili *o*. Npr. *tele, vino.*

többszámaban *a* ragot kapnak. Ezen rag úgy csatoltatik az *o*, vagy *e*-vel végződő nőnemű tőhöz, hogy az *o*, vagy *e* elhagyatik. P. o. *čudo*, *čuda*; *poštenje*, *poštenja*.“ (Margitay, 1895: 23).⁴¹

Kao imenice u kojih se množina tvori na poseban način, Margitay izdvaja sljedeće: *pas* (*psi*), *děte* (*djeca*), *tele* (*телиći*), *vuk* (*vuci*), *vrěme* (*vremena*), *vol* (*volovi*) (Margitay, 1895: 23).

IX. A főnév mint állitmány (Imenice u predikatnoj ulozi)

Margitay donosi nove riječi, a pripadaju im i sljedeće: *Zima* (*tél*), *Dalmacija* (*Dalmátország*), *kamen* (*kő*), *zlato* (*arany*) i druge (Margitay, 1895: 24).

Margitayjevo je pravilo u odnosu na moguću predikatnu ulogu imenice sljedeće:

„Szabály. A főnév a horvát nyelvben önállóan nem állhat állitmányul, hanem a biti (lenni) segédigének jelenidejű alakjával. P. o. *Kata je ženska*. *Mi smo učenice*. A főnévi állitmány számra nézve alkalmazkodik az alanyhoz.” (Margitay, 1895: 25).⁴²

X. A tulajdonságnév mint állitmány (Pridjevi u predikatnoj ulozi)

Margitay donosi pridjeve: *bogat* (*gazdag*), *nov* (*új*), *plemenit* (*nemes*), *prost* (*egyszerű*), *suh* (*száraz*) i druge (Margitay, 1895: 25).

Njegovo pravilo o pridjevima glasi ovako:

„Szabály. A tulajdonságnévi állitmány nemre és számra nézve alkalmazkodik az alanyhoz; még pedig úgy, hogy a tulajdonságnév:

Himnemben: (egy. és többszám szerint) semmi és i végzetet kap: p. o. *Muž je jak*. *Muži su jaki*. Nőnemben a és e végzetet: p. o. *Kata je marljiva*. *Kate su marljive*. Semleges nemben o (vagy e – a lágy mássalhangzón végződő) és a végzetet kap: p. o. *Selo je dugo*. *Sunce je vruće*. *Sela su duga*. *Sunca su vruća*.“ (Margitay, 1895: 26).⁴³

⁴¹ U prijevodu: „Pravilo. Imenice muškoga roda u množini dobivaju nastavak *i*. Taj se nastavak *i* pripaja korijenu imenica m. roda koje završavaju suglasnikom. Npr. *jelen*, *jeleni*. Imenice ž. roda u množini dobivaju nastavak *e*. Taj se nastavak *e* pripaja korijenu imenica ženskoga roda tako da se *a* ispusti. Npr. *jabuka*, *jabuke*. – Imenice sr. roda u množini dobivaju nastavak *a*. Taj se nastavak pripaja korijenu imenica ž. roda koje završavaju na *o* ili *e* tako da se *o* ili *e* ispusti. Npr. *čudo*, *čuda*; *poštenje*, *poštenja*.“

⁴² U prijevodu: „Pravilo. Imenica u predikatnoj ulozi u hrvatskome jeziku ne može stajati samostalno, već uz prezent pomoćnoga glagola *biti* (lenni). Npr. *Kata je ženska*. *Mi smo učenice*. Imenski se predikat sa subjektom slaže u broju.“

⁴³ U prijevodu: „Pravilo. Pridjev u predikatnoj ulozi prilagođava se subjektu u rodu i broju; i to tako da pridjev: U m. rodu: (prema jednini i množini) ne dobiva nikakav ili *i* nastavak: npr. *Muž je jak*. *Muži su jaki*. U ž. rodu nastavak *a* i *e*; npr. *Kata je marljiva*. *Kate su marljive*. U sr. rodu *o* (ili *e* – oni koje završavaju na meki suglasnik) i *a* nastavak; npr. *Selo je dugo*. *Sunce je vruće*. *Sela su duga*. *Sunca su vruća*.“

U rečenici *Muži su jaki*, Margitay je dopustio da pridjev u predikatnoj ulozi bude određenoga oblika, što nije obilježje zagrebačke norme (Veber, 1876: 96).

Donosi i napomenu s obzirom na ispadanje glasova u određenih pridjeva:

„Jegyzet. Némely tulajdonságnév a nemi végzetek felvétele által hangot lők ki, vagy egyéb változást szenved: e változásokat a tanulandó tulajdonságnevek után zárjel közt fogjuk jelölni.” (Margitay, 1895: 27).⁴⁴

Poglavlje čijim je naslovom *A bővitett mondat* (Proširena rečenica) svojim je ustrojstvom jednako prethodnom, a sastoji se od devet potpoglavlja. Način je iznošenja i opisa gradiva također isti, a temom je poglavlja opis pridjeva u atributnoj ulozi, objekta u različitim padežima te određenih vrsta priloga (Margitay, 1895: 28 – 48).

XI. A tulajdonságnév mint jelző (Pridjevi u atributnoj ulozi)

Budući da je zadatkom ovoga potpoglavlja opis pridjeva u atributnoj ulozi, Margitay donosi opće imenice, pridjeve, a uz njih samo dva glagola: *brat* (fivér), *soba* (szoba), *star* (öreg, ócska), *szklizati se* (szklizé) - csúszkálni, *najesti se* (najede) - jóllakni. Također, kako je donio glagole uz koje stoji čestica *se*,⁴⁵ ističe da ona uz glagol uvijek stoji u jednakom obliku, neovisno o njegovoj promjeni (Margitay, 1895: 28).

Neki su od rečeničnih primjera koje donosi i ovi: *Pavel je marljiv učenik* (Pál szorgalmas tanuló) *Anna je marljiva učenica* (Anna szorgalmas tanulóéány), *Marljivi učenik piše* (A szorgalmas tanuló ír), *Marljiva učenica piše* (Szorgalmas tanulóéány ír) (Margitay, 1895: 29).

O vezi imenice i pridjevi u atributnoj ulozi Margitay ističe:

„Szabály. A tulajdonságnévi jelző nemre és számra nézve megegyezik főnévvel és az egyesszámban: a himnemü főnév előtt nem kap végzetet: a nőnemü főnév előtt a-, a semleges nemü főnév előtt o-, (vagy – ha a tulajdonságnév lágy mássalhangzón végződik – e) végzetet kap. A többeszámban nemek szerint: i-, e-, vagy a-val végződik a tulajdonságnévi jelző.” Margitay (1895: 29).⁴⁶

⁴⁴ U prijevodu: „Napomena: Neki pridjevi pri dobivanju nastavaka za rod izbacuju glas, odnosno na njima se provode neke glasovne promjene: te će se promjene naknadno donositi u zagrada iza pridjeva koje je potrebno naučiti.“

⁴⁵ Margitay česticu *se* koju je pripojio dvama glagolima naziva povratnom zamjenicom (Margitay, 1895: 28).

⁴⁶ U prijevodu: „Pravilo. Pridjevni se atribut sa svojom imenicom slaže u rodu i broju te u jednini dobiva nastavke: ispred imenice m. roda ne dobiva nastavak; ispred imenice ženskoga roda dobiva nastavak *-a*, a ispred imenice srednjega roda nastavak *-o* (ili – ako pridjev završava mekim suglasnikom – *e*). U množini također dobiva nastavak ovisno o rodu: pridjev u atributnoj ulozi završava nastavcima *-i*, *-e* ili *-a*.“

Autor podsjeća kako se pridjevi upotrebljavaju u određenom i neodređenom obliku, a kako bi čitatelju olakšao prepoznavanje što određenih, što neodređenih oblika pridjeva u ženskome i srednjemu rodu te u množini, ističe:

„Hogy azonban a határozott és határozatlan ragozás közötti különbség a nő- és semlegesnemben és a többesszámban felismerhető legyen: a határozatlan alaku jelző végzetét nyomatékosabban mondja ki a horvát. Határozottan rendesen akkor ragoztatik a tulajdonságnév mint jelző, mikor a magyarban névelő vagy mutatónévmás áll előtte. P. o. A hűvös szél fű. Hladni vëtar puše. Ezen egészséges asszony. Ova zdrava žena.“ (Margitay, 1895: 30).⁴⁷

Budući da je gramatika ponajprije namijenjena učenju hrvatskoga kao stranoga jezika, kontrastivna je usporedba s mađarskim izrazito pragmatične naravi pa su usporedbe hrvatskoga jezičnoga sustava s mađarskim trebale olakšati učenje hrvatskoga jezika.

XII. A határozatlan ige mint kiegészítő (Infinitiv kao dopuna)

Margitay donosi glagole u infinitivu i prezentu: *pomagati* (*pomaže*) segíteni, *znati* (tudni), *kleti* (*kleje*) káromkodni, *leći* (*leže*), *mogu*, *možeš*, *može* (lehet) itd. (Margitay, 1895: 30).

Pravilo ističe svrhu infinitiva kao dopune:

„Szabály. Némely igék mint állitmányok nem fejezik ki tökéletesen a mondat értelmét. Tökéletes értelmöket csak valamely kiegészítő adja meg. A határozatlan ige is állhat kiegészítő gyanánt, ily esetben mindig valamely más ige által vonzatik. Rendesen a következő és hasonló értelmü igék által vonzatik a határozatlan ige: *hoće*, *zna*, *ući*, *počne*, *more*, sat.“ (Margitay, 1895: 31).⁴⁸

Primjeri: *Sestra zna šivati* (A nővér tud varrni), *Ja nehoću читати*⁴⁹, (Én nem akarok olvasni), *Mi smo znali govoriti* (Mi tudunk beszélni). Osim nastavkom *-ti*, infinitiv se može tvoriti i pomoću nastavka *-ći*, a korijenski je završetak takvih glagola *g* ili *k*: *reći* (*rek-ti*), *dići* (*dig-ti*), *moći* (*mog-ti*), *sěći* (*sek-ti*) (Margitay, 1895: 31).

⁴⁷ U prijevodu: „Kako bi se sklonidba određenih i neodređenih oblika u ženskom i srednjem rodu te množini učinila što prepoznatljivijom: hrvatski jezik dodatno naglašava završetak imeničkoga atributa. Pridjev se redovito sklanja kao pridjevni atribut kada u mađarskome jeziku ispred nje stoji član ili pokazna zamjenica. Npr. A hűvös szél fű. Hladni vëtar puše. Ezen egészséges asszony. Ova zdrava žena.“

⁴⁸ U prijevodu: „Neki glagoli kao predikati smisao rečenice ne iskazuju u cijelosti. Puni smisao daje joj tek neka dopuna. Infinitiv isto tako može stajati kao dopuna, a tada je vezan uz neki drugi glagol. Infinitiv kao dopuna najčešće stoji uz sljedeće glagole ili druge glagole sličnoga značenja: *hoće*, *zna*, *ući*, *počne*, *more* itd.“

⁴⁹ Uz pomoćni glagol *hotjeti*, Veber u svojoj *Slovnici* navodi i njegov drugi oblik, a koji glasi *htjeti*. Napominje kako u 3. osobi množine može, osim oblika *hoće* (*će*), imati i oblike *hoćeju* i *hoćedu*, odnosno *ćeju* i *ćedu*. Također, krati se uz niječnu česticu *ne*, pa glasi *neću*, *nećeš* itd. (Veber, 1876: 71).

XIII. A főnév és személyes névmás mint tárgyragos kiegészítő (Imenice i osobne zamjenice u ulozu dopune (objekta) u akuzativu)

Na početku poglavlja Margitay donosi imenice, a uz njih i neke glagole kojima je pridružen objekt u akuzativu ili mu otvaraju mjesto: *kabanica* (köpeny), *miš* (egér), *Boga moliti* (Istent imádni (imádkozni), *izuti* (izuje) - lábbelit felhuzni (Margitay, 1895: 32).

Potom su iznesene rečenice koje dokazuju kako je temom ovoga potpoglavlja imenica, odnosno osobna zamjenica u ulozu objekta: *Ja ljubim učitelja* (Én szeretem a tanítót), *Pas progoni mačku* (A kutya kergeti a macskát), *Učitelj ljubi mene, – nas* (A tanító szeret engem, minket) i druge (Margitay, 1895: 32, 33).

Margitay naglašava kako su nastavci objekta u akuzativu sljedeći:

„...az egyesszámban: a himnemben a-, a nőnemben u végzetet kapnak, a semlegesnemben változatlanul maradnak; – a többesszámban: a himnemben és a nőnemben e a semlegesnemben a végzetet kapnak. – E végzetek a tárgyeset ragjai; a tárgyesetet a horvátok 4-ik esetnek is nevezik.“ (Margitay, 1895: 33).⁵⁰

Kao oblike osobnih zamjenica u ulozu objekta u akuzativu ističe:

1. o. jednine: mene, me (engem)	1. o. množine: nas (minket)
2. o. jednine: tebe, te (téged)	2. o. množine: vas (titeket)
3. o. jednine: njega, ga (m. rod) (őt)	3. o. množine: nje, je (őket)
nju, ju (ž. rod) (őt)	nje, je (őket)
njega, ga (sr. rod) (őt)	nje, je (őket)

(Margitay, 1895: 33).

Promotre li se Margitayjevi oblici osobnih zamjenica, vidljivo je kako Margitay navodi kategoriju osobe što je metodološka pogriješka jer zamjenice kategoriju osobe iskazuju leksički, a ne morfološki.

Isto tako, valja istaknuti napomenu kojom Margitay upućuje na kategoriju živosti u hrvatskome jeziku:

⁵⁰ U prijevodu: „...u jednini: u m. rodu -a, u ž. rodu završetak -u, u srednjem rodu ostaju u nepromijenjenu obliku; – u množini: u muškom i ženskom rodu završetak e, a u sr. rodu završetak a. – To su akuzativni nastavci; akuzativ Hrvati nazivaju još i četvrtim padežom.“

„Megjegyzendő, ha himnemü élettelen tárgyakat jelentő főnevek használhatnak tárgyi kiegészítőül, akkor azok nem kapnak ragot, hanem változatlanul maradnak: p. o. ja vidim stol (nem stola), látok asztalt. Ugyane kivételhez tartoznak azon nőnemü főnevek is, melyek nem a-val, hanem mássalhangzóval végződnek: p. o. *lahku noć* (nem *noću*) želim! jó éjt kívánok!“ (Margitay, 1895: 33).⁵¹

XIV. A főnév és személyes névmás mint tulajdonítórágos kiegészítő (Imenica i osobna zamjenica u ulozu objekta (dopune) u dativu)

Margitay donosi glagole koji otvaraju mjesto objektu u dativu te imenice u toj sintaktičkoj ulozu: *Oprostiti* (megbocsájtani), *škoditi* (ártani), *gospodična* (kisasszony), *tuča* (jégeső) i druge (Margitay, 1895: 34).

Pravilo je o imeničkim nastavcima u dativu, a kada je imenica u sintaktičkoj ulozu objekta, sljedeće:

„...az egyesszámban: ha him- és semleges neműek u-, ha nőneműek i végzetet kapnak: a többesszámban: ha himneműek om (a lány mássalhangzón végződő em), a nő- és semlegesneműek m végzetet kapnak. E végzetek a tulajdonítóeset ragjai. A tulajdonítóeset 3. esetnek is neveztetik.“ (Margitay, 1895: 35).⁵²

Margitayjevi su nastavci za osobne zamjenice koje mogu imati ulogu objekta u dativu (jednine i množine):

Jednina: 1. *meni (mi)*: nekem, 2. *tebi (ti)*: neked, 3. *njemu (mu)*: neki, *njoj (joj)*: neki, *njemu (mu)*: neki

Množina: 1. *nam* (nekünk), 2. *vam* (nektek), 3. *njim (jim)*, *njim (jim)*, *njim (jim)*: nekik (Margitay, 1895: 35).

Napomenom upućuje na dativne nastavke u jednini i množini imenica ženskoga roda:

„Jegyzet. A mássalhangzón végződő nőnemü főnevek mint tulajdonítórágos kiegészítők, az egyesszámban: *i*, a többesszámban *im* ragot kapnak. P. o. Mi se radujemo jeseni. Mi

⁵¹ U prijevodu: „Valja napomenuti da ako se imenice muškoga roda koje označuju štogod neživo rabe u ulozu objekta u akuzativu ne dobivaju nastavak, nego ostaju u nepromijenjenu obliku; npr. *ja vidim stol* (ne *stola*), látok asztalt. Toj se iznimci pridružuju još i one imenice ž. roda koje ne završavaju samoglasnikom *a*, nego suglasnikom: npr. *lahku noć* (nem *noću*) *želim!* jó éjt kívánok!“

⁵² U prijevodu: „...u jednini: ako su imenice muškoga i srednjega roda *-u*, a ako su ženskoga roda, dobivaju nastavak *-i*; u množini: ako su muškoga roda *-om* (koje završavaju na meki suglasnik *-em*), a ako su ženskoga i srednjega roda nastavak *m*. To su dativni nastavci. Dativ se još naziva i trećim padežom.“

örülünk az ősznek. Vručina škodi stvarim. A melegség árt az állatoknak.” (Margitay, 1895: 36).⁵³

XV. A helyhatározók és a sajátító eset (Mjesni prilozi i genitiv)

Na početku ovoga potpoglavlja, a u kojemu će biti govora o odnosu između mjesnih priloga i genitiva, Margitay donosi mjesne priloge i glagole: *ovdē, tu* (itt), *doma* (otthon), *zaboraviti* (megfeledkezni), *sprovoditi* (elkisézni) i drugi (Margitay, 1895: 36).

Pravilo se nadovezuje na jednakost s mađarskim jezikom:

„Szabály. A horvát nyelvben (ugy mint a magyar nyelvben) a tulajdonképeni határozók nem szenvednek változást, hanem eredeti alakjukban használatnak. P. o. *Ja nutar idem. Én be megyek.*” (Margitay, 1895: 38).⁵⁴

Kako je riječ o genitivu, taj se padež potvrđuje i nazivoslovnim napomenom: „A sajátító esetet a horvátok második esetnek is nevezik.” (Margitay, 1895: 39).⁵⁵

Margitay ističe povezanost mjesnih priloga i genitiva, tj. naglašava kako postoje prijedlozi (elöljárók/elüljárók) koji zahtijevaju genitiv imenice, a to su: *iz* (ból, böl), *s* (ról, ről), *od* (tól, től), *kod* (nál, nél), *do* (ig) (Margitay, 1895: 38).

XVI. A helyhatározók és helyet jelentő eset (Mjesni prilozi i lokativ)

Donose se glagoli i imenice kao što su: *puziti, plaziti* (mászni), *klupa* (pad), *kokot* (kakas), *doći* (jönni) (Margitay, 1895: 39).

Sljedeća rečenica jasno daje do znanja kako se radi o lokativu: „A helyet jelentő eset hatodik esetnek is neveztetik.” (Margitay, 1895: 41).⁵⁶

Margitay posebno ističe prijedloge *ka* i *sa*. Za *ka* tvrdi kako se rabi ako riječ ispred koje se nalazi počinje slovom *k* ili *a*, dok se *sa* rabi ispred riječi čijim je prvim slovom koji od samoglasnika, odnosno slovo *s* (Margitay, 1895: 40). Donosi se i napomena s obzirom na lokativ imenica ženskoga roda:

⁵³ U prijevodu: „Napomena: imenice ženskoga roda koje završavaju na suglasnik kao objekti u dativu dobivaju: *i* nastavak u jednini, a *im* nastavak u množini. Npr. Mi se radujemo jeseni. Mi örülünk az ősznek. Vručina škodi stvarim. A melegség árt az állatoknak.”

⁵⁴ U prijevodu: „Pravilo. U hrvatskome jeziku (kao i u mađarskome) pravi mjesni prilozi ne podliježu promjenama, već se rabe u izvornom obliku. Npr. *Ja nutar idem. Én be megyek.*”

⁵⁵ U prijevodu: „Hrvati genitiv nazivaju još i drugim padežom.“

⁵⁶ U prijevodu: „Lokativ se još naziva i šestim padežom.“

„Jegyzet. A mássalhangzón végződő nőnemű főnevek a helyet jelentő esetben: az egyesszámban *i-*, a többesben *ih* ragot vesznek fel tövükhöz. P. o. u *zapovědi*, a parancsban, u *zapovědih*, a parancsokban.” (Margitay, 1895: 41).⁵⁷

XVII. Az időhatározók (Vremenski prilozi)

Margitay iznosi vremenske priloge: *sada*, *vezda* (most), *danas* (ma), *lani* (tavaly), *sutra* (holnap), *odmah*, *taki* (azonnal) (Margitay, 1895: 42).

Pravilo o upotrebi vremenskih priloga u hrvatskome jeziku:

„Szabály. A horvát nyelvben az időhatározók (ép úgy mint a helyhatározók) lehetnek: tulajdonképeniek és tárgynevek elüljárókkal. A tulajdonképeni időhatározók nem szenvednek változást. P. o. Ja *odmah* idem. Én *mindjárt* megyek.” (Margitay, 1895: 43).⁵⁸

XVIII. Az *ok-*, *cél-*, *eszközhatározók és az eszközt jelentő eset* (Prilozi uzroka, cilja, sredstva i instrumental)

Donose se imenice i glagoli: *kosa* (kasza), *kositi* (kaszálni), *računati* (számolni), *krajda* (kréta), *glad* (éhség), *palica* (pálca) *boriti se* (küzdeni), *vojuvati* (*vojuje*) - harcolni i druge (Margitay, 1895: 44).

U vezi s upotrebom priloga uzroka, cilja i sredstva Margitay poručuje:

„Szabály. A horvát nyelvben az *ok-*, *cél-* és *eszközhatározó* kifejezésére elüljárók használatnak...” (Margitay, 1895: 45).⁵⁹

Potrebno je napomenuti kako Margitay u svojoj gramatici naziv határozó upotrebljava i za prilog i za priložnu oznaku, stoga pod tim nazivom katkad podrazumijeva prilog, a katkad priložnu oznaku.

Sukladno tomu, iznosi neke prijedloge te njihove mađarske istoznačnice: prijedlog *za* (ért) koji naziva prijedlogom uzroka, dok kao prijedlog cilja ističe *sbog* (miatt, végett). Nakon toga ističe prijedlog *s/sa*, a za koji tvrdi:

⁵⁷ U prijevodu: „Napomena. Imenice ženskoga roda u lokativu koje završavaju suglasnikom: u jednini na svoj korijen uzimaju nastavak *-i*, a u množini nastavak *ih*. Npr. u *zapovědi*, a parancsban, u *zapovědih*, a parancsokban.”

⁵⁸ U prijevodu: „Pravilo. Vremenski prilozi u hrvatskome jeziku (baš kao i mjesni prilozi) mogu biti: pravi i objekti s prijedlozima. Pravi vremenski prilozi ne podliježu promjenama. Npr. Ja *odmah* idem. Én *mindjárt* megyek.”

⁵⁹ U prijevodu: „Pravilo. Za izricanje priloga uzroka, cilja i sredstva u hrvatskome se jeziku upotrebljavaju prijedlozi.”

„Az eszközt jelentő val, vel, segítő ragnak a *s/sa* elöljáró felel meg. A *s* (*sa*) elöljáró eszközt jelentő esetet vonz.” (Margitay, 1895: 45).⁶⁰

Instrumental kao temu ovoga potpoglavlja potvrđuje rečenica: „Az eszközt jelentő eset hetedik esetnek is nevezik.” (Margitay, 1895: 46).⁶¹

Također, Margitay mađarskome čitatelju napominje da ako je riječ o alatu ili sredstvu, prijedlog *s/sa* izostaje, a što opravdava i primjerima: *Pišem perom. Irok tollal* (Margitay, 1895: 46). Iz navedenoga je razvidno da Margitay sintaktičku ulogu priložne oznake sredstva isključivo izriče prijedložnim instrumentalom.

XIX. A módhatározók (Načinski prilozi)

Margitay donosi načinske priloge: *srétno* (szerencsésen), *glasno* (hangosan), *modro* (kéken), *izvrstno* (kitünően) (Margitay, 1895: 47).

Pravilo što ga ovo potpoglavlje sadrži jest sljedeće:

„Szabály. A horvát módhatározók lehetnek tulajdonképeniek, továbbá: főnevek és személyes névmások elöljárókkal.” (Margitay, 1895: 47).⁶²

Iz navoda je razvidno da Margitay ne razlikuje prilog od priložne oznake, ne samo kada je riječ o prilozima/priložnim oznakama uzroka, cilja i sredstva, koje je opisao u prethodnom poglavlju, već i kada je riječ o prilozima načina i riječima sa sintaktičkom ulogom priložne oznake načina.

Izuzev toga, Margitay naglašava da svaki pridjev može imati ulogu priložne oznake načina:

„Minden horvát tulajdonságnév állhat módhatározó gyanánt; ily esetben a tulajdonságnév a semlegesnem o végzetét veszi fel. P. o. brzo, gyorsan; чисто, tisztán.” (Margitay, 1895: 48).⁶³

Iz posljednjeg je navoda jasno da nastavak *-o* kao nastavak srednjega roda pridjeva *-o* ne razlikuje od priloga načina koji se završavaju na *o*.

⁶⁰ U prijevodu: „Mađarskim nastavcima *-val* i *-vel* koji označuju sredstvo odgovara prijedlog *s/sa*. Prijedlog *s/sa* otvara mjesto instrumentalu.“

⁶¹ U prijevodu: „Instrumental se naziva još i sedmim padežom.“

⁶² U prijevodu: „Pravilo. Načinski prilozi u hrvatskome jeziku mogu biti pravi, a osim toga: imenice i osobne zamjenice s prijedlozima.“

⁶³ U prijevodu: „Svaki pridjev u hrvatskome jeziku može imati ulogu priložne oznake načina; u tom slučaju pridjev uzima nastavak *o*, a koji je svojstven srednjemu rodu. Npr. *brzo, gyorsan; чисто, tisztán*.“

4.2. Dio II. gramatike *Horvát Nyelvtan*

Dio II. Margitayjeve gramatike hrvatskoga jezika *Horvát Nyelvtan* nosi naslov *Rendszeres Nyelvtan*, u prijevodu *Sustavna gramatika*. Naime, drugi dio gramatike tvori deset morfoloških poglavlja čijim je zadatkom opis vrsta riječi: imenica, pridjevskih riječi, brojeva, zamjenica, glagola, priloga, prijedloga, veznika te čestica. Posljednje, tj. deseto poglavlje *Dijela II.* jest sintaksa. U odnosu na navedena poglavlja bit će istaknuti najvažniji opisi i obilježja, a dakako i dijalektološke i druge napomene kojima ona obiluju.

I. *A főnév* (Imenice)

Na početku ovoga te svakoga sljedećega poglavlja što pripada *Dijelu II.* Margitay donosi mađarsko-hrvatsko nazivlje.⁶⁴ Nadalje, Margitay ističe da su hrvatske imenice trorodne (Margitay, 1895: 50).

U pogledu sklonidbe hrvatske imenice dijeli na sljedeći način:⁶⁵

„a) Ragozás tekintetében a horvát főnevek három osztályba soroztatnak.

Az I. osztályba azon himnemű főnevek tartoznak, a melyek mássalhangzón végződnek és ezeken kívül a semlegesneműek.

A II. osztályba tartoznak az a hangzón végződő nő- és himnemű főnevek.

A III. osztályba tartoznak a mássalhangzón végződő nőnemű főnevek.”

(Margitay, 1895: 51).⁶⁶

Margitay spominje i dvojinu (*kettősszám*) koja je obilježjem slavenskih jezika, a rabi se umjesto množine ako je riječ o dvama, trima, četirima osobama ili jednakom broju predmeta (Margitay, 1895: 52).

Potom opisuje imeničke sklonidbe (*ejtegetés*), a koje naziva: prva sklonidba (*első ejtegetés*), druga sklonidba (*második ejtegetés*), treća sklonidba (*harmadik ejtegetés*) (Margitay, 1895: 53, 54, 55).

⁶⁴ Hrvatsko nazivlje (sa svojim mađarskim istoznačnicama) što se nalazi na početku svakoga poglavlja *Dijela II.* neće se posebno isticati, no istaknut će se u okviru usporedbe s Veberom.

⁶⁵ Naime, radi se o podjeli imeničkih sklonidba prema rodu (koja je svojstvena hrvatskim vukovcima), što će se još istaknuti pri usporedbi s Veberom.

⁶⁶ U prijevodu: „a) U pogledu sklonidbe, hrvatske se imenice mogu svrstati u tri skupine. U I. skupinu spadaju imenice muškoga roda koje završavaju suglasnikom, a također i imenice srednjega roda. U II. skupinu spadaju imenice muškoga i ženskoga roda koje završavaju samoglasnikom *a*. U III. skupinu spadaju imenice ženskoga roda koje završavaju suglasnikom.“

U okviru prve sklonidbe, vrijedno je istaknuti napomene koje se odnose na dijalekatne različitosti, a kojih je čak nekoliko. Prva se odnosi na neprovođenje sibilizacije u množini imenica muškoga roda, a što oprimjeruje imenicama *duh* i *junak*:

„Megjegyzés. A nép a szép hangzás ezen szabályait nem igen alkalmazza, hanem az illető főneveket rendszeren ragozza. P. o. a duhot a többesszámban I. esetében duhi-nak, a junakot junaki-nak sat. mondja.” (Margitay, 1895: 54).⁶⁷

Drugom se napomenom ističe kako narod pri upotrebi nekih imenica muškoga roda u množini ne proširuje osnovu s *-ov* i *-ev*:

„Megjegyzés. A nép ezen szabályokat nem tartja meg, hanem rendszeren ragozza az említett s más főneveket a többesszám I. esetében. P. o. *sini, gradi, golubi, broji, kralji, noži* itd.” (Margitay, 1895: 54).⁶⁸

Trećom napomenom Margitay upućuje na dijalekatne inačice pojedinih sufiksa, a kao primjere navodi imenice tvorene sufiksima *-am, -al, -ac, -ar*:

„Megjegyzés. A fent említett főneveket a nép a következőképp mondja ki: *sejem, kotel, otec, veter, lonec* sat. E főneveknél a nép is kilöki az utolsó *e* hangot mind az egyes, mind a többesszám minden esetében. még az irodalmi horvát nyelvtől eltérőleg a többesszám II. esetében is. P. o. *sejmah, kotlah, otcah* sat. (Margitay, 1895: 54, 55).⁶⁹

Također, ističe se zamjena nastavka *-ah* u genitivu množine nastavkom *-ov* ili *-ev* te posebnost u izgovoru:

„Némely vidéken, különösen a nép a többessz. II. esete képzésénél az *ah* végzet helyett *ov, ev*, végzetet vesznek fel, vagy pedig a végzeteket egyszerűen elhagyják. Ez esetben az utolsó szótagot megnyujtva mondják ki. P. o. *golubb (galamb), golubov* vagy *golub* (t. sz. TT. es.): *nož (kés), nožev*, vagy *nož* (több. sz. II. es.)” (Margitay, 1895: 55).⁷⁰

Što se tiče druge sklonidbe (második ejtegetés), važno je istaknuti napomene koje se isto tako odnose na dijalekatne osobitosti, a prva se odnosi na odstupanje s obzirom na sibilizaciju u jednini imenica ženskoga roda:

⁶⁷ U prijevodu: „Napomena. Narod većinom ne primjenjuje ta pravila lijepoga govora, već navedene imenice sklanja na uobičajen način. Npr. riječ *duh* u nominativu množine glasi *duhi*, a za nominativ množine imenice *junak* narod će reći *junaki* itd.”

⁶⁸ U prijevodu: „Narod se tih pravila ne pridržava, već spomenute imenice u nominativu množine sklanja na uobičajen način. Npr. *sini, gradi, golubi, broji, kralji, noži* itd.”

⁶⁹ U prijevodu: „Napomena. Navedene imenice narod izgovara na sljedeći način: *sejem, kotel, otec, veter, lonec* itd. Također, u tih imenica narod izbacuje posljednji glas *e* i to u svim padežima jednine i množine. Isto čini i u genitivu množine, što je odstupanje od hrvatskoga književnoga jezika. Npr. *sejmah, kotlah, otcah* itd.”

⁷⁰ U prijevodu: „U nekim se predjelima, osobito u narodu, umjesto nastavka *-ah* u genitivu množine uzima nastavak *-ov* odnosno *-ev* ili se jednostavno ni ne uzima. Tada posljednji slog izgovaraju razvučeno. P. o. *golub (galamb), golubov* ili *golub* (genitiv množine); *nož (kés), nožev* ili *nož* (genitiv množine).”

„Megjegyzés. A nép a széphangzás ezen szabályait nem követi, hanem az említett főneveket rendszeresen használja. P. o. *muha, muhi; ruha, ruki; knjiga, knjigi.*” (Margitay, 1895: 55).⁷¹

Margitay upućuje na imenice koje završavaju na *a*, a u njima se ispred tog završetka nalaze tri suglasnika, koje pak pri uzimanju nastavka *-ah* između posljednjih dvaju suglasnika umeću glas *a* (*crkvah, sestarah, tikvah*), a radi ljepšeg izgovora (Margitay, 1895: 56). Napomena upućuje na dijalekatnu upotrebu povezanu s navedenim pravilom:

„Megjegyzés. A nép ezen szabályt nem alkalmazza. P. o. *crkvah, sestrah, tikvah.*” (Margitay, 1895: 56).⁷²

U trećoj sklonidbi (harmadik ejtegetés) Margitay je istaknuo posebnu sklonidbu imenice *mati* ili *mater* (anya). Oblici su u svim padežima jednine sljedeći: *mati (mater), matere, materi, mater, mati, materi, materom*, a u množini: *matere, materah, materam, matere, matere, materah, materami* (Margitay, 1895: 56).

II. *A tulajdonságnév* (Pridjevi)

Margitay razlikuje pridjevski vid, odnosno određeni (határozott) i neodređeni oblik (határozatlan) pridjeva. U skladu s tim razlikuje i dvije sklonidbe (Margitay, 1895: 59).

Vrijedno je istaknuti sljedeći citat, a koji se odnosi na \emptyset razliku živo-neživo:

„A határozatlan alaku ragozásnál azon himnemü tulajdonságnevek, a melyk élő lényt jelentő főnevekre vonatkoznak, az egyesszámú IV. esetben *oga* ragot vesznek fel: az élettelen tárgyakra vonatkozók IV. esete pedig egyenlő az I. esettel. P. o. *Vidim črnoga čoveka.* (Látok fekete embert). *Vidim žuti stol* (Látok sárga asztalt).” (Margitay, 1895: 61, 62).⁷³

U vezi s tim, Margitay smatra važnim upozoriti na razliku u dijalektima: „Megjegyzendő, hogy a nép e szabályt nem mindig veszi figyelembe. P. o. úgy mondja: *vidim žutoga stola.*“ (Margitay, 1895: 62).⁷⁴

⁷¹ U prijevodu: „Napomena. Narod ne prati ta pravila lijepoga govora, nego navedene imenice rabi na uobičajen način. Npr. *muha, muhi; ruha, ruki; knjiga, knjigi.*”

⁷² U prijevodu: „Narod to pravilo ne primjenjuje. Npr. *crkvah, sestrah, tikvah.*”

⁷³ U prijevodu: „Kod neodređene sklonidbe, oni pridjevi koje označuju štogod živo u akuzativu jednine dobivaju nastavak *oga*, a oni koje označuju štogod neživo oblikom su jednake nominativu. Npr. *Vidim črnoga čoveka.* (Látok fekete embert). *Vidim žuti stol* (Látok sárga asztalt).”

⁷⁴ U prijevodu: „Mora se naglasiti kako narod to pravilo ne uzima uvijek u obzir: Npr. kažu: *vidi žutoga stola.*“

Slijede gramatičke napomene o stupnjevanju pridjeva (fokozás). Margitay razlikuje tri stupnja: pozitiv (alapfok), komparativ (középfok), superlativ (felsőfok) (Margitay, 1895: 62). Nabraja neke pridjeve čije je stupnjevanje nesustavno, poput: *dobar* (jó), *bolji* (jobb), *najbolji* (legjobb) i drugi. Riječ je o supletivnim komparativima.

I u tvorbi komparativa Margitay uočava razliku između književnoga jezika i dijalekta:

„Megjegyzés. A nép a középfokot nem *iji*, hanem *eši* vagy *ši* fokraggal képezi. P. o. *zdraveši, jakši, bržeši, vručeši, prosteši* – Az *ak, ek, ok*, végzetűek az *eši* fokrag előtt kiugratják *a, e, o*, magánhangzójukat. P. o. *gladkeši, dalkeši, redkesi*, sat.“ (Margitay, 1895: 63).⁷⁵

Također, ističe kako dijalekatni oblik superlativa pridjeva *zdrav* glasi *najzdraveši*, a ne *najzdraviji* (legegészségesebb) (Margitay, 1895: 63).

III. A számnév (Brojevi)

Margitayeva je podjela brojeva sljedeća: glavni brojevi (tőszámnév), redni brojevi (sorszámnév), dijelni brojevi (osztószámnév), umnožni brojevi (szorzószámnév), brojevi kakvoće⁷⁶ (különböző számnév), priložni brojevi (határozószámnév), društveni brojevi⁷⁷ (társasszámnév), razlomci (törtészámnév) (Margitay, 1895: 65).

Slijede napomene o sklonjivosti pojedinih brojeva:

„A tőszámnévek közül az 1, 2, 3 és 4 önálló ragozással bírnak és közülök a *jedan* és *dvanak* mind a három nemre külön-, a *tri* és *četiri*-nek s a többi tőszámnévnek ellenben mind a három nemre egyféle ragozása van. A *jedan* úgy ragoztatik, mint a kemény ragozása határozott tulajdonságnevek. – A *jedan*-nak kettős száma nincs.“ (Margitay, 1895: 66).⁷⁸

Za brojeve *dva, dvije, dva* i *obadva* navodi da se sklanjaju i u množini, a brojevi *tri* i *četiri* sklanjaju se kao oblik broja *dva* u ženskom rodu: *dvě* (Margitay, 1895: 66, 67).

⁷⁵ U prijevodu: „Napomena. Narod komparativ ne tvori nastavkom *iji*, već nastavkom *eši* ili *ši*. Npr. *zdraveši, jakši, bržeši, vručeši, prosteši*. – Pridjevi koji završavaju na *ak, ek, ok* prije uzimanja komparativnog nastavka *eši* izbacuju samoglasnike *a, e, o*. Npr. *gladkeši, dalkeši, redkesi* itd.“

⁷⁶ Odgovara na pitanje *koliko vrsta*. Margitayjev je naziv *brojnik kakvoće* (Margitay, 1895: 65), jednak kao i Veberov (Veber, 1876: 52).

⁷⁷ Odgovara na pitanje *koliko u društvu*. Margitayjev je naziv *brojnik društveni* (Margitay, 1895: 69), jednak kao i Veberov (Veber, 1876: 52).

⁷⁸ U prijevodu: „Od glavnih brojeva, brojevi 1, 2, 3 i 4 odlikuju se vlastitom sklonidbom, a od njih brojevi *jedan* i *dva*, za razliku od brojeva *tri* i *četiri* te ostalih glavnih brojeva, imaju jednaku sklonidbu za sva tri roda. Broj *jedan* sklanja se kao određeni pridjev te nema oblike za množinu.“

IV. *Névmás* (Zamjenice)

Margitay zamjenice dijeli prema vrstama (7): osobne zamjenice (személyes névmások), povratna zamjenica *se* (visszaható névmás *se*), posvojne zamjenice (birtokos névmások), pokazne zamjenice (mutató névmások), upitne zamjenice (kérdő névmások), odnosno zamjenice (visszamatató névmások), neodređene zamjenice (határozatlan névmások) (Margitay, 1895: 70 – 75).

U opisu osobnih zamjenica zanimljiva je Margitayjeva napomena kojom upozorava na dijalekatnu uporabu množinskoga oblika zamjenice:

„Megjegyzés. A horvát a beszédben az idősbeket, vagy a tanultabbakat az által szokta megtisztelni hogy a reájok vonatkozó névmást a többesszámba teszi. P. o. *Mati nisu kod kuće, oni su* u crkvi. Az anya nincs (nincsenek) itthon, ő (ők) a templomban van (vannak).” (Margitay, 1895: 71).⁷⁹

Kod upitnih zamjenica Margitay donosi napomenu o dijalekatnom obliku upitne zamjenice *što*:

„Megjegyzés. A nép által némely vidéken a što helyett használt *kaj* (mi)? ugy ragoztatik mint a *što*, kivévn a IV. esetet, mely egyenlő az I. esettel (*kaj?*)“ (Margitay, 1895: 74).⁸⁰

V. *Az ige* (Glagoli)

Podjelu glagola sažima Margitayjeva rečenica: „A horvát igék alapjelentményök, a cselekvés természetére, a cselekvés folyamatára és külalakjokra nézve osztanak fel.” (Margitay, 1895: 76).⁸¹

U hrvatskih glagola razlikuju se dvije vrste *korijena*. Jedan se *korijen* (infinitivna osnova) dobiva uklanjanjem infinitivnog nastavka *-ti* (kopa-ti), dok se drugi dobiva uklanjanjem osobnoga nastavka u prezentu indikativa (kop-am) (Margitay, 1895: 77).

Margitay razlikuje dvije vrste konjugacije, a to su djelatna (cselekvő) te trpna (szenvedő), iz čega je razvidno da Margitay upozorava na razlikovnost dvaju stanja, aktiva i pasiva. Glagolskih je načina šest: indikativ (jelentőmód), kondicional (feltételes mód), optativ (óhajtómód), imperativ (parancsolómód), particip (részesülő) (Margitay, 1895: 77).

⁷⁹ U prijevodu: „Napomena. Hrvatski je jezik (u govoru) starijima ili obrazovanijima odavao počast na način da zamjenicu koja se na njih odnosi stavi u množinu. Npr. *Mati nisu kod kuće, oni su* u crkvi. Az anya nincs (nincsenek) itthon, ő (ők) a templomban van (vannak).”

⁸⁰ U prijevodu: „Zamjenica *kaj* (mi)? koju narod rabi u nekim predjelima sklanja se kao zamjenica *što*, izuzev akuzativa koji je jednak nominativu (*kaj?*)“

⁸¹ U prijevodu: „Hrvatski se glagoli dijele prema svom temeljnom značenju, naravi radnje, tijeku radnje te vanjskim oblicima“.

Glagolskih je vremena sedam: prezent (jelenidő), nesvršeni perfekt (végzetlen multidő), aorist (történeti multidő), perfekt (független multidő), pluskvamperfekt (régmultidő), futur I. (jövődő), futur II. (jövömultidő) (Margitay, 1895: 77).

Što se tiče tvorbe kondicionala I., Margitay iznosi napomenu o dijalekatnom odstupanju:

„Megjegyzés. A nép a feltételes mód jelenideje képzésénél minden számban és személyben a *biti* segéd igének a csupán egyféle alakját a *bi*-t használja. P. o. *ja bi pisał* (la, lo), (én irnék); *ti bi pisał* (la, lo) (te irnál) stb.” (Margitay, 1895: 79).⁸²

Međutim, Margitay ističe kako se pri tvorbi kondicionala II. pomoćni glagol *biti* rabi u dvama oblicima, tj. s nastavcima za rod te s nastavcima za aorist. Napominje kako glagol dobiva nastavke za rod: npr. *ja bio* (la, lo) *bih pisao* (la, lo) (én irtam volna) (Margitay, 1895: 79).

Tvorba u narodu ponešto je drugačija od navedene:

„Megjegyzés. A nép e szabálytól is eltér, mert minden számban és személyben a *bit* használja úgy, mint a feltételes mód jelenidejénél láttuk. Ezenkívül még a fenti szórendet sem követi, mert a nemi végzettel ellátott segédigét utánna teszi a történeti mult ragjaival ellátott segédigének. P. o. *ja bi bil* (la, lo), *pisal* (la, lo) *én irtam volna sat.*” (Margitay, 1895: 79).⁸³

Pri opisu participia (részesülők) ističe kako oni, zahvaljujući svojoj naravi sličnoj pridjevima mogu imati tri vrste nastavaka, a s imenicom se slažu u rodu, broju i padežu (Margitay, 1895: 80).

U prezenta *djelatnih glagola* particip (glagolski pridjev sadašnji)⁸⁴ ima nastavke *ći, ća, će* (jednina) te *ći, će, ća* (množina), na primjer: (*pijući, pijuća, pijuće; pijući, pijuće, pijuća*) (Margitay, 1895: 80). Particip prošli (glagolski pridjev prošli) *djelatnih glagola* tvori se uklanjanjem nastavka *-ti*, a nastavcima *vši, vša, vše* (jednina) te *vši, vše, vša* (množina), na primjer: *čitati – čitavši, čitavša, čitavše; čitavši, čitavše, čitavša* (Margitay, 1895: 81). Priložni se oblik prezentskoga participia tvori od participia glagolskih pridjeva sadašnjih na način da se uklone nastavci za rod (*i, a, e...*), primjerice: *sedeć* (ülve), *čitajuć* (olvasva) (Margitay, 1895: 81). Priložni se oblik participia perfekta tvori nastavcima *vši* i *v*, na primjer: *počimavši, počimav* (Margitay, 1895: 81).

⁸² U prijevodu: „Napomena. Narod pri tvorbi prezenta kondicionala I. u svim osobama jednine i množine rabi samo jedan oblik pomoćnoga glagola *biti* - *bi*. Npr. *ja bi pisał* (la, lo), (én irnék); *ti bi pisał* (la, lo) (te irnál) itd.”

⁸³ U prijevodu: „Narod i od tog pravila odstupa, jer i u jednini i u množini pomoćni glagol *biti* rabi na isti način kao i pri tvorbi prezenta kondicionala I. Osim toga, ne prati ni gore naveden red riječi jer pomoćni glagol s nastavkom za rod stavlja iza pomoćnoga glagola *biti* s nastavkom za aorist. Npr. *ja bi bil* (la, lo) *pisal* (la, lo) *én irtam volna* itd.”

⁸⁴ Riječ je participu glagolskih pridjeva sadašnjih i prošlih, a to je posebna, sklonjiva vrsta participia svojstvena jezičnoj normi zagrebačke filološke škole (Ham, 2006: 70).

Kao nepravilne glagole (rendhagyó igék), Margitay ističe sljedeće: *biti* (lenni), *hotěti* (akarni, fogni), *moći* (hatni, hetni), *iti* (menni) (Margitay, 1895: 82). Nepotpunim glagolima drži, primjerice, one koji se se ne mogu konjugirati u svim glagolskim vremenima, a takav je na primjer glagol *veljeti* (mondani) koji se može konjugirati samo u prezentu, nesvršenom prezentu te participu: *Velim; veljah; veleč* (Margitay, 1895: 83).

Margitay potom donosi konjugacije pomoćnih, *djelatnih i trpnih* glagola u određenim glagolskim vremenima i načinima (Margitay, 1895: 84–89). Pritom donosi neke napomene vezane uz određenu vrstu glagola, stoga tvrdi kako su *djelatnim* glagolima svojstvena dva vida – nesvršeni (folytató) i svršeni (bevégző). Priložne oblike hrvatskih glagola (glagolski prilog prošli i sadašnji) uspoređuje s oblicima mađarskoga jezika, a usporedba se temelji na različitosti:

„A magyarban az ige határozói alakjai az idő-, ok- és módhatározóknak felelnek meg; a horvát jelen és multidejű határozói alakokat használ, melyek a magyarban nem fejezhetők ki.” (Margitay, 1895: 90).⁸⁵

VI. A határozók (Prilozi)

Margitay poglavlje o priložima započinje napomenom kako je o priložima bilo govora i u *Dijelu I*. Razlikuju se četiri vrste priloga, a to su: vremenski prilozi (időhatározók), mjesni prilozi (helyhatározók), količinski prilozi (mennyiséghatározók), načinski prilozi (módhatározók) (Margitay, 1895: 92, 93, 94).

Vremenski su prilozi: *rano* (korán), *leti* (nyaranta), *nikada* (sohasem), *noćas* (éjjel), *jedva* (alig), *opet* (ismét) i drugi (Margitay, 1895: 92).

Mjesni su prilozi *gdě* (hol) i *odkuda* (honnét): *gore* (fent), *desno* (jobb), *zgora* (felülről), *gděgod* (akárhol), *vani* (kivül) i drugi. *kamo* (hová), *dovde*, *dovle* (idáig), *dotle* (addig), *doklegod* (akármeddig), *donle* (amaddig) (Margitay, 1895: 93).

Količinski su prilozi: *koliko* (mennyi): *ovoliko*, *toliko* (ennyi), *više*, *več* (több), *dosta* (elég), *obilato* (böven), *bar*, *barem* (bár) (Margitay, 1895: 94).

Načinski su prilozi: *ovako* (így), *da* (hogy), *samo* (csak), *kradom* (alattomban), *onako* (amogy) i drugi (Margitay, 1895: 94).

⁸⁵ U prijevodu: „Priložni oblici glagola u hrvatskome jeziku odgovaraju mađarskim priložima vremena, uzroka i načina; hrvatski se jezik koristi prošlim i sadašnjim priložnim oblicima glagola koji se u mađarskome jeziku ne mogu izraziti.“

VII. Az előljárók (Prijedlozi)

Početak poglavlja o prijedlozima obilježava usporedba s mađarskim:

„Az előljárók a magyar viszonyragokat és névutókat pótolván, fontosak: azért: hogy melyik milyen esetet vonz, jól megtanulandó. Vannak előljárók, a melyek egy-, vannak, a melyek két- vagy három esetet vonzanak.” (Margitay, 1895: 95).⁸⁶

Prijedlozi su koji otvaraju mjesto genitivu: *bez, brez* (nélkül), *mimo* (mellett), *oko, okolo* (körül), *osim* (kivül), *rad, zarad* (végett) i drugi (Margitay, 1895: 95).

Prijedlozi su koji otvaraju mjesto dativu: *k (ka)* (hoz, hez, höz), *prema, prama* (valaminek irányában), *proti, suproti* (ellen) (Margitay, 1895: 95).

Prijedlozi su koji otvaraju mjesto akuzativu: *kroz* (át, keresztül), *niz* (lefelé), *uz, nuz* (felfelé) (Margitay, 1895: 95).

Prijedlozi su koji otvaraju mjesto lokativu: *pri* (mellett), *u* (ban, ben), *na* (n, an, en) i drugi (Margitay, 1895: 96).

Prijedlozi su koji otvaraju mjesto instrumentalu: *s (sa)* (val, vel), *nad* (fölött), *pred* (előtt), *med, medju* (között) i drugi (Margitay, 1895: 96).

VIII. A kötőszók (Veznici)

Margitay nabraja najčešće vrste veznika u hrvatskome jeziku koje, a to su (11): sastavni (kapcsolók), rastavni (elválszatók), suprotni (ellenkötők), uzročni (okkötők), zaključni (következtetők), upitni (kérdők), načinski (hasonlítók), pogodbeni (feltételezők), dopusni (megengedők), namjerni (zárkötők), vremenski (időkötők) (Margitay, 1895: 97).

Sastavni: *i* (és, meg, is) *a* (ugy, és, pedig) *pa* (pedig, és, aztán)...

Rastavni: *ili, iliti* (vagy)...

Suprotni: *a, ali* (hát, de) *nego* (hanem) *nu, no* (de, hanem) *ipak* (mégis)

Uzročni: *jer, jerbo, bo* (mert, mivel)...

Zaključni: *dakle* (hát, tehát) *zato* (azért), *radi toga* (avégett, amiatt)...

Upitni: *li, je, li, (e), dali, zarada* (talán)...

Načinski: *kao, kano, kao što* (mint, mintha)...

Pogodbeni: *ako* (ha, hogyha) *ako li* (ha pedig) *samo ako* (csakha)...

⁸⁶ U prijevodu: „Prijedlozi zamjenjuju mađarske nastavke i postpozicije, stoga su važni; pa valja naučiti koji prijedlog kojem padežu otvara mjesto. Postoje prijedlozi koji otvaraju mjesto jednom, a postoje i oni koji otvaraju mjesto dvama ili trima padežima.”

Dopusni: *ako, i, premda* (bár, noha) *budi da* (jóllehet)...

Namjerni: *da* (hogy), *jeda* (talán), *neka* (hadd)....

Vremenski: *kada* (mikor), *dočim* (amikor), *pošto, potlam* (azután), *čim* (minél)... (Margitay, 1895: 97).

IX. Az indulatszók (Čestice/afektivne riječi)

Čestice u hrvatskome jeziku, prema osjećajima što ih izražavaju, Margitay dijeli na sljedeće vrste: čestice koje izražavaju radost (örömet), tugu (bánatot), čuđenje (csodálkozás), nevoljkost (kedvetlenséget), smijeh (nevetést), bodrenje (biztatást), zazivanje (hivást) (Margitay, 1895: 98).

Radost: a, ah, aha, aho, ala, haj!

Tuga: ao, jao, joj, joh, ah, oh, uh, vaj, avaj, kuku lele...

Čuđenje: o, oho, ihi, ala, nuti, gle-gle, čuda!

Nevoljkost: uh, hu, pi!

Smijeh:ahaha, ihih, uhuhu...

Bodrenje: de deder, no!

Zazivanje: o, oj, hoj! (Margitay, 1895: 98)

U čestice Margitay ubraja i riječi koje se upotrebljavaju za dozivanje životinja, primjerice: puri-puri (puran) žugi-žugi (gusan), dipp, cu, oha (konj) i druge (Margitay, 1895).

X. Mondattan (Sintaksa)

Deseto je poglavlje gramatike sintaktičko. Margitay piše o oblikovanju rečenica (mondatalakotás), kongruenciji (szóegyeztetés), szóvonzat (rekciji riječi) te redu riječi (szórend). Na početku se ukratko ponavlja gradivo *Dijela I.*, odnosno gradivo o jednostavnoj i proširenoj rečenici (Margitay, 1895: 99, 100).

Nakon toga Margitay opisuje složenu rečenicu (összetett mondat). Tvrdi kako je obilježjem složene rečenice veći broj predikata i subjekata. Uspoređuje ustrojstvo složene rečenice hrvatskoga i mađarskoga jezika:

„A horvát összetett mondatok semmiben sem különbözik a magyarétól. Ha talál a tanuló némi különbséget, azt a horvát szórend, szóegyeztetés és szóvonzat okozza. A ki a tő- és

bővített mondat alkotásával tisztában van, annak több mondat összekapcsolása, vagy összevonása semmi nehézséget sem fog okozni.” (Margitay, 1895: 100).⁸⁷

Potom donosi primjere složenih rečenica: *Sunce je zaišlo, noć se približava*, (a nap lement, az éj közeledik. – *Mati nije doma, ona je kod suseda*, (az anya nincs otthon, a szomszédnál van) (Margitay, 1895: 100).

U dijelu poglavlja što se odnosi na kongruenciju (szóegyeztetés) Margitay piše o riječima, njihovoj prilagodbi (odnosno sročnosti) te odnosu unutar rečenice. Primjerice, tvrdi kako se imenica ili pridjev u predikatnoj ulozi subjektu prilagođava u rodu, broju i padežu, a ako je predikat glagol, sa subjektom se slaže u rodu, broju i osobi. O predikatu pak tvrdi da poprima oblik za množinu ako se odnosi na veći broj subjekata. Ako se glagol u predikatnoj ulozi odnosi na subjekte različita roda, svojim će oblikom odgovarati muškome rodu: *Otac, mati i deca su spavali* (Margitay, 1895: 102).

U dijelu o rekciji riječi (szóvonzat) Margitay podsjeća kako je već spomenuto da prijedlozi imenice i osobne zamjenice smještaju u određeni padež. Glagoli kao što su *hoće, zna, uči, počne, more* zahtijevaju infinitiv u predikatnoj ulozi (Margitay, 1895: 102). Zatim iznosi jezične činjenice što se odnose na pojedine padeže. Primjerice, ako je subjekt imenica, uvijek je u nominativu, a imenski predikat može biti u nominativu ako mu je pridružen pomoćni glagol *biti*, npr. *Ja sam čovek* (Én ember vagyok). Imenica je u vokativu ako se njome zaziva ili imenuje, npr. *Janko! hodi sim* (Jancsi! jöjj ide) i dr. (Margitay, 1895: 102, 103, 104).

Isticanja je vrijedna sljedeća napomena koja upućuje na razliku između uobičajenoga i narodnoga obraćanja iz poštovanja:

„Némely vidéken tiszteletből – az idősebbekkel, tanultabbakkal, előkelőbbekkel a többesszám II. személyben beszél. Így mondja p. o. *vi gospodine ste kod nas bili*. (Ön uram nálunk volt). A nép a többesszám III. személyében beszél a tisztesbekkel. P. o. *oni su gospodin navučitelj čuli?* (Ön tanító ur hallotta?).“ (Margitay, 1895: 104).⁸⁸

Na početku dijela o redu riječi, Margitay uspoređuje red riječi u hrvatskome i mađarskome jeziku:

⁸⁷ U prijevodu: „Ustroj se složenih rečenica u hrvatskome jeziku ni po čemu ne razlikuje od mađarskoga. Ako učenik i naiđe na neku razliku, razlog je tomu red riječi, kongruencija i rekcija riječi. Onomu koji je ovladao tvorbom jednostavnih i proširenih rečenica povezivanje ili sjedinjavanje većeg broja rečenica neće predstavljati nikakav problem.“

⁸⁸ U prijevodu: „U nekim se predjelima iz poštovanja – sa starijima, učenijima, plemenitijima govori u II. osobi množine. Pa se na primjer kaže: *vi gospodine ste kod nas bili*. (Ön uram nálunk volt). Narod se iz poštovanja obraća u III. osobi množine, na primjer: *oni su gospodin navučitelj čuli?* (Ön tanító ur hallotta).“

„A horvát *szórendet* illetőleg a magyar tanuló semmi nehézséggel sem fog küzdeni, mert a horvát nyelv *szórendje* nem igen különbözik a magyarétól. – A *szórendet* a horvát nyelvben is általában a gondolat szabályozza; mert a mondatnak azon tagja tétetik első helyre (rendesen az ige elé); melyet a szó vagy írásban fogalmazó ki akar emelni. A *szórendet* tehát általában maga a beszélő, vagy író állapítja meg a szerént, a mint a mondat egyik vagy másik tagját akarja kiemelni.” (Margitay, 1895: 104).⁸⁹

Međutim, ističe i neke osobitosti hrvatskoga reda riječi u odnosu na mađarski:

„A személyes névmás és a segédigék rövidített alakjaival a mondatot kezdeni nem lehet. Nem lehet p. o. mondatni: *me nitko ne ljubi* (engem senki se szeret), hanem; *mene nitko ne ljubi*. – Ugyszintén nem lehet a mondatot így kezdeni: *češ iti kući* (haza fogsz enni), hanem: *iti češ kući*.” (Margitay, 1895: 105).⁹⁰

Ističe i razliku između hrvatskoga i mađarskoga reda riječi, a koja je vezana uz pisanje datuma: „A horvát a kelet írásánál a következő rendet követi: hely, nap, hó, év. P. o. *U Čakovcu, dne petnajstoga Sěčnja, 1884.* (Csaktornyán, 1884. január 15-én).” (Margitay, 1895: 105).⁹¹

Iako Margitay nije podrobnije opisao na što se razlika u pisanju datuma odnosi, iz citata je razvidno da hrvatski jezik pri pisanju datuma prati sljedeći redosljed: mjesto, dan, mjesec, godina. Mađarski pak prati ovaj redosljed: mjesto, godina, mjesec, dan.

4.3. Dio III. gramatike *Horvát Nyelvtan*

Dio III. gramatike Horvát Nyelvtan čine *Beszédgyakorlatok* (Razgovorne vježbe). Razgovorne se vježbe sastoje od 30 cjelina i različite su tematike.⁹² Razgovorne će se vježbe opisati s obzirom na njihovu tematiku i ustroj, a istaknut će se konkretna obilježja pojedinih tekstova.

Prva cjelina, a čijim je naslovom *A taneszközök* (Učila), obuhvaća kratke tekstove o trima predmetima: 1. *A palatábla* (ploča), 2. *Az iskolai tábla* (školska tabla), 3. *A papir* (papir). U

⁸⁹ U prijevodu: „Što se tiče reda riječi u hrvatskome jeziku, on mađarskome učeniku neće uzrokovati poteškoće jer se bitno ne razlikuje od reda riječi u mađarskome jeziku. – Redom riječi u hrvatskome jeziku, isto kao i u mađarskome, obično upravlja misao; jer se na prvo mjesto (uglavnom ispred glagola) stavlja onaj rečenični član što ga onaj koji govori ili piše želi naglasiti. Dakle, red riječi oblikuje pisac ili govornik zavisno od rečeničnoga člana koji želi naglasiti.“

⁹⁰ Rečenica se ne može započeti nenaglašenim oblicima osobnih zamjenica i pomoćnih glagola. Primjerice, ne može se reći: *me nitko ne ljubi*, (engem senki sem szeret), nego: *mene nitko ne ljubi*. – Isto tako, rečenica se ne može započeti ovako: *češ iti kući* (haza fogsz enni), nego: *iti češ kući*.“

⁹¹ Hrvatski pri pisanju datuma prati sljedeći red riječi: mjesto, dan, mjesec, godina. Npr. *U Čakovcu, dne petnajstoga Sěčnja, 1884.* (Csaktornyán, 1884. január 15-én).“

⁹² Na kraju gramatike nalazi se rječnik za razgovorne vježbe čije su natuknice tematski i brojčano raspodijeljene prema tekstovima razgovornih vježba, a o čemu će biti govora u sljedećem poglavlju.

tekstovima prevladavaju jednostavne rečenice, a koje opisuju navedena učila (Margitay, 1895: 108, 109).

U drugoj cjelini naslova *A házi butorok* (Pokuštvo), nalaze se četiri teksta, a to su 4. *Az asztal* (stol), 5. *A szék* (stolac) *és a pad* (klupa), 6. *Az ágy* (krevet), 7. *A szekrény* (ormar). Kao i u prvj cjelini, radi se o opisima navedenih predmeta (Margitay, 1895: 110, 111).

Cjelina *Az edények* (Posuđe) sadrži tekstove: 8. *A fazék* (lonac), 9. *A serpenyő* (šprinja), 10. *A tányér* (tanjur) *és a tál* (zděla), 11. *A vödör* (dežica), 12. *A pohár* (kupica) *és a palaczk* (staklenka) (Margitay, 1895: 113, 113).

Sljedeća cjelina, čijim je naslovom *A táplálék* (Hrana), obuhvaća dva ponešto dulja teksta: 13 *Az étel* (jestvina) i 14. *Az ital* (pitje). Budući da su tekstovi dulji, opisi su detaljniji. Primjerice, u tekstu o hrani nabrajaju se vrste: *Kruh, Juha, varivo* (Margitay, 1895: 114, 115).

U cjelini *A ruha* (Ruho) nalazi se samo jedan tekst – 15. *Az öltözet* (odjeća). Tekst je također opsežniji, a pruža detaljan opis odjevnih predmeta: *haljinac, šešir, vrpca, košulja* i drugi (Margitay, 1895: 116, 117).

Cjelina *Az épületek* (Sgrade) isto tako sadrži jedan tekst koji je svojim opsegom nalik prethodnomu, a to je 16. *A ház* (kuća). Odlikom su teksta detaljni opisi unutrašnjosti i vanjštine kuće, tj. njezinih dijelova: *prozori, ognjište, podrum, tavan* i drugi (Margitay, 118, 119).

Közlekedési eszközök (Vozila) cjelina je koja, kao što je razvidno iz samoga naslova, sadrži detaljan tekst o prometnim vozilima – 17. *A szekér* (kola). Unatoč tomu što je u početku riječ o detaljnom opisu kola navode se i druga prometna vozila: *parovoz, vlak, saonik* (Margitay, 1895: 120, 121).

U usporedbi s prethodnim cjelinama i tekstovima cjelina *Az ember* (Čovjek) prilično je opsežna jer sadrži šest što kraćih, što duljih tekstova, a to su: 18. *A test* (tělo), 19. *A család* (obitelj) *és a rokonság* (rodbina), 20. *Az ember foglalkozása* (zanimanje čovjeka), 21. *Az iparosok* (rukotvorci), 22. *Az eszközök és szerszámok* (oružje), 23. *Az idő* (vrijeme), 24. *A pénz* (novac) *és a mérték* (mëra). Tekstovi obrađuju teme naznačene naslovom – opisuje se ljudsko tijelo, nabrajaju se zanimanja, životne navike, mjerne jedinice (Margitay, 1895: 122 – 128).

Pretposljednja je cjelina *Az állatok* (Životinje). Cjelina obuhvaća četiri teksta o životinjama: 25. *A házi állatok* (domaće životinje), 26. *A vadállatok* (divlje zvěri), 27. *A madarak* (ptice), 28. *Dvoživci i ribe*, 29. *Zareznici*. Što se tiče posljednja dva teksta (*Dvoživci i ribe, Zareznici*), Margitay je dao samo njihov hrvatski naslov. Sva četiri teksta opisuju životinje, a u skladu sa svojim naslovima (Margitay, 1895: 129 – 133).

Posljednja je cjelina 30. *Biline*, čiji naslov Margitay također donosi samo na hrvatskom. Riječ je o jednom tekstu, a u kojemu se opisuju usjevi, voće i povrće, različiti plodovi: ječam, kukuruz, vlat, krastavac, trešnja, breskva, oskoruš itd. (Margitay, 1895: 133, 134).

S obzirom na sve tekstove što ih *Razgovorne vježbe* sadrže, važno je istaknuti kako je Margitay vodio računa i o dijalekatnim/razgovornim oblicima pojedinih riječi, a zbog čega ih je donosio u zagradi, primjerice:

„Stol, stolac, klupa, krevet, ormar, podnožac, kolčvka (zibka) i kovčeg (ladica) nalaze se u sobi (hiži) i zovu se posobje ili pohižtvo.“ (Margitay, 1895: 111).

„Lčnik (doktor) lči (vrači) bolestnike. Lčnik prepíše za bolestnika lč (vračtvo). Lč priredjuje (napravi) lčarnik (patikar). Lčarnik je u lčarni (apoteki).“ (Margitay, 1895: 124).

Szótár a beszédgyakorlatokhoz (Rječnik za razgovorne vježbe) također je podijeljen na 30 rječničkih natuknica u kojima se donosi rječničko blago iz svakog od 30 tekstova. Zapravo, rječničke su natuknice podijeljene prema rednim brojevima tekstova, primjerice, rječnička natuknica označena brojem IX. donosi riječi iz devetoga teksta:

„IX.

Plitva = sekély; *lim* = pléh; *bakar* = réz; *svétal* = világos; *bélkast* = fehéres; *skup* = drága; *peci* = sütni; *meso* = hus; *kuhati* = főzni; *pržiti* = pörkölni; *bržolica* = rostélyos; *visi* = lóg; *kuhinja* = konyha.“ (Margitay, 1895: 137).

Također, Margitay i u rječniku s jednakom brižnošću zastupa dijalekatne oblike donoseći ih u zagradi:

„IV.

Stran = oldal; *sunjica (kišta)* = fiók; *se nalazi* = találtatik (van); *ozgor* = felül; *ozdol* = alul; *naokolo* = körül; *hrdjav* = sárgás, rozsdás színű; *ulasten (politiran)* = fénymázozott; *željezni* = vasból való; *klesar (štamnicar)* = kőfaragó...” (Margitay, 1895: 136).

5. USPOREDBA GRAMATIKE *HORVÁT NYELVTAN* JÓZSEFA MARGITAYJA S VEBEROVOM *SLOVNICOM*

Zadatkom je ovoga poglavlja usporedba gramatike hrvatskoga jezika *Horvát Nyelvtan* Józsefa Margitayja s trećim izdanjem *Slovnice* Adolfa Vebera Tkalčevića. Ciljem usporedbe jest dokazati kako Margitayjeva gramatika *Horvát Nyelvtan* normira jezik zagrebačke filološke škole. Usporedit će se gramatički model, nazivlje, slovopis, pravopis, fonologija i fonetika, morfologija te sintaksa. Usporedbom će biti obuhvaćena najizrazitija obilježja zagrebačke norme.

5.1. Gramatički model

Gramatički je model Margitayjeve gramatike, začudo, različit od onoga koji zastupa Veberova *Slovnica*, premda se ta razlika odnosi isključivo na način podjele imeničkih sklonidba. Naime, Margitay dijeli imeničke sklonidbe na način svojstven hrvatskim vukovcima, odnosno prema imeničkome rodu:

„a) Ragozás tekintetében a horvát főnevek három osztályba soroztatnak.

Az I. osztályba azon himnemű főnevek tartoznak, a melyek mássalhangzón végződnek és ezeken kívül a semlegesneműek.

A II. osztályba tartoznak az a hangzón végződő nő- és himnemű főnevek.

A III. osztályba tartoznak a mássalhangzón végződő nőnemű főnevek.”

(Margitay, 1895: 51).⁹³

Za razliku od Margitayja Veber za podjelu imeničkih sklonidaba tvrdi:

„4. Samostavnici hrvatski dekliniraju se na tri načina, koji se zovu deklinacije; na koju deklinaciji spada koji samostavnik, to se pozna po gen. sing., koji se dočima u I. na a, u II. na e, u III. na i.” (Veber, 1876: 27).

Margitay i Veber lokativ smatraju šestim padežom, a instrumental sedmim, što ih čini različitima od hrvatskih vukovaca u kojih je bilo obratno, tj. lokativ su smatrali sedmim padežom, a instrumental šestim:

⁹³ U prijevodu: „a) U pogledu sklonidbe, hrvatske se imenice mogu svrstati u tri skupine. U I. skupinu spadaju imenice muškoga roda koje završavaju suglasnikom, a također i imenice srednjega roda. U II. skupinu spadaju imenice muškoga i ženskoga roda koje završavaju samoglasnikom *a*. U III. skupinu spadaju imenice ženskoga roda koje završavaju suglasnikom.“

„A helyet jelentő eset hatodik esetnek is neveztetik.” (Margitay, 1895: 41).⁹⁴

„Učenik u učioni uči. Težak u vinogradu kopa“ (Margitay, 1895: 40).

„Az eszközt jelentő eset hetedik esetnek is nevezik.” (Margitay, 1895: 46).⁹⁵

„Ja učim s učnikom. Dète piše perom.“ (Margitay, 1895: 45).

Veber ne naziva lokativ⁹⁶ šestim padežom, a instrumental sedmim poput Margitayja, ali u opisu padeža primjenjuje taj redoslijed, tj. instrumental slijedi nakon lokativa (Veber, 1876: 119). Veber u odnosu na Margitayja iznosi još neke tvrdnje o lokativu i instrumentalu pa tako u vezi s lokativom tvrdi kako u jeziku stoji samo uz prijedloge, dok u instrumentalu razlikuje veći broj mogućih značenja: instr. orudja i sredstva, stege, mjesta, uzroka, zamjene, pretvore (Veber, 1876: 119, 120, 121). Ipak, valja imati na umu kako je Margitay svoju gramatiku namijenio mađarskim govornicima u svrhu učenja hrvatskoga jezika, stoga je posve razumljivo da izostavlja one gramatičke pojedinosti koje smatra manje bitnima za učenje hrvatskoga jezika kao stranoga jezika.

5.2. Nazivlje

Margitayjevo je nazivlje vrlo slično Veberovu. Iznijet će se nazivlje što ga Margitay upotrebljava pri opisu vrsta riječi (*Dio II. gramatike Horvát Nyelvtan*) te će se usporediti s Veberovim počevši od imeničkoga nazivlja. Usporedba se (osim prijedloga i čestica) prikazuje u tablicama.

Tablica 2. Imenice (imeničko nazivlje)

Margitay	Veber
samostavnik, spol, mužki spol, ženski spol, srednji spol, broj, jednbroj, višebroj, dvobroj , padež, padež imeniteljni, padež roditeljni, padež dateljni, padež tužiteljni, padež zvateljni, padež městni, padež tvoriteljni, sklanjanje , koren, tvorka, tvorenje rěčih, izvadanje rěčih, sastavljanje rěčih (Margitay, 1895: 50)	samostavnik, spol, mužki spol, ženski spol, srednji spol, broj, singular, dual, plural , padež, nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, prepozicional, instrumental, deklinacija , korien, tvorka, tvorenje rěčih, izvadjanje rěčih, sastavljanje rěčih (Veber, 1876: 25, 26, 27, 82, 91)

⁹⁴ U prijevodu: „Lokativ se još naziva i šestim padežom.“

⁹⁵ U prijevodu: „Instrumental se još naziva i sedmim padežom.“

⁹⁶ Veber šesti padež ne naziva lokativom, nego rabi latinski naziv prepozicional.

Pogledom na tablicu vidljivo je kako Veber, za razliku od Margitayja, rabi latinsko padežno nazivlje. To vrijedi i za jedninu, množinu te dvojninu koje Veber naziva singular, dual i plural, a umjesto riječi sklonidba Veber rabi naziv deklinacija. Ostali se nazivi ne razlikuju u navedenih gramatičara.

Tablica 3. Pridjevske riječi (pridjevsko nazivlje)

Margitay	Veber
privadno ime, izvěstán, ne izvěstán, stupnjevanje, prvi stupanj, drugi stupanj, tretji stupanj , manjkavi pridavnik (Margitay, 1895: 59)	pridavnik, izvjestan, neizvjestan, stupnjevanje, pozitiv, komparativ, superlativ , manjkavi pridavnik (Veber, 1876: 47 – 52)

Razvidno je da Margitay umjesto naziva *pozitiv, komparativ* i *superlativ* upotrebljava nazive *prvi stupanj, drugi stupanj* i *tretji stupanj*. Usprkos tomu što Margitay pridjev naziva *pridavnim imenom*, a Veber *pridavnikom*, očigledno se radi o istom jer Veber, kao i Margitay, upotrebljava naziv *manjkavi pridavnik*. Riječ je, dakle, o leksičkoj inačici istoga naziva.

Tablica 4. Brojevi (brojevno nazivlje)

Margitay	Veber
brojno ime/brojnik, brojnik glavni, brojnik redni, brojnik dčlni, brojnik množni, brojnik kakvoće, brojnik prislovni, brojnik društveni, brojnik ulomni (Margitay, 1895: 65)	brojnik, brojnik glavni, brojnik redni, brojnik djelni, brojnik kakvoće, brojnik množni, brojnik društveni, brojnik prislovni, brojnik razni , brojnik ulomni (Veber, 1876: 52)

Margitayjevo brojevno nazivlje gotovo je u potpunosti jednako Veberovu. Margitay osim naziva *brojnik* rabi još i naziv *brojno ime*. Ipak, Veber navodi jednu vrstu brojeva koju Margitay u svojoj gramatici ne opisuje, a to su *razni brojevi* koje Veber dijeli ovako: a) za karte (*dvojka, trojka, četvorka...*), b) za domaće životinje (*dvizac, trećak, četvrtak...*), c) za sude (*dvojka, trojka, četvorka...*) (Veber, 1876: 55).

Tablica 5. Zamjenice (zamjeničko nazivlje)

Margitay	Veber
zaimе, osobno zaimе, prisvojavajuće zaimе , pokazno zaimе, povratno zaimе, upitno zaimе, odnosno zaimе, neopredeljeno zaimе (Margitay, 1895: 70)	zaimе, osobno zaimе, pridavničko ili posjedovno osobno zaimе , pokazno zaimе, povratno zaimе, upitno zaimе, odnosno zaimе, neopredeljeno zaimе (Veber, 1876: 40, 41, 42)

Nazivlje koje Margitay upotrebljava pri opisu zamjenica u svojoj gramatici gotovo se u cijelosti podudara s Veberovim. Naime, valja istaknuti jednu razliku: Veber pri popisu vrsta zamjenica posvojne zamjenice (*pridavnička* ili *posjedovna zaimena*) smatra podvrstom osobnih zamjenica (Veber, 1876: 40, 41). Dakle, Veberova je podjela vrsta zamjenica sljedeća: 1) *osobna*, 2) *pokazna*, 3) *odnosna*, 4) *neopredjeljena* (Veber, 1876: 40).

Tablica 6. Glagoli (glagolsko nazivlje)

Margitay	Veber
glagolj, tvorni glagolj , trpeći glagolj , prelazni glagolj, neprelazni glagolj, trajni glagolj , dovršni glagolj , počestjujući glagolj , povratni glagolj, osobni glagolj, neosobni glagolj, pravilni glagolj, nepravilni glagolj, manjkavi glagolj, sprega glagolja , način sprezanje , pokazni način , željni način , zapovjedni način , nepredeljeni način , pričestje , vreme glagolja , sadanje vreme , prošlo trajno vreme , negda prošlo vr. , prošlo vreme , predprošlo vreme , buduće vreme , buduće prošlo vreme (Margitay, 1895: 76)	glagolj, aktivni glagolj , pasivni glagolj , prelazni glagolj, neprelazni glagolj, imperfektivni glagolj , perfektivni glagolj , frekventativni glagolj , povratni glagolj, osobni glagolj, neosobni glagolj, pravilni glagolj, nepravilni glagolj, manjkavi glagolj, konjugacija glagolja , glagoljski način , indikativ , optativ , imperativ , infinitiv , participiji , glagoljska vremenah , praesens , imperfekt , perfekt historički , perfekt , plusquamperfekt , futur , futur eksaktni (Veber, 1876: 56 – 77)

Lako je zamijetiti kako Veber ponovno rabi mahom latinsko nazivlje. Primjerice, Margitayjev je naziv za *particip pričestje*, dok za *aorist* (u Vebera *historički perfekt*) Margitay rabi naziv *negda prošlo vreme* (Margitay, 1895: 76).

Tablica 7. Prilozi (priložno nazivlje)

Margitay	Veber
prislovi, prislovi vremena, prislovi mčšta, prislovi kolikoće, prislovi načina (Margitay, 1895: 92)	prislovi, prislovi vremena, prislovi mjesta, prislovi kolikoće, prislovi načina (Veber, 1876: 80)

Nazivlje kojim se Margitay koristi pri opisu priloga u svojoj gramatici u potpunosti je jednako Veberovu.

Prijedlozi

Osim *predloga*, Margitay ne iznosi nikakvo drugo nazivlje, a taj je naziv istovjetan Veberovu (Margitay, 1895: 95). Međutim, Veber još donosi podjelu prijedloga na *rastavne* i *nerastavne* (Veber, 1876: 80).

Tablica 8. Veznici (vezničko nazivlje)

Margitay	Veber
veznik, spojni, razstavni, protivni, uzročni, zaključni, upitni, prisposodobni, pogodbeni , dopustni, namjerni, vremeni (Margitay, 1895: 97)	veznik, spojni, razstavni, protivni, uzročni, zaključni, upitni, prisposodobni, uvjetni , dopustni, namjerni, vremenni (Veber, 1876: 80, 81)

Vezničko je nazivlje dvaju autora gotovo jednako, jedino što pogodbene veznike Margitay naziva *pogodbenima*, a Veber *uvjetnima*.

Čestice

Margitay čestice naziva *umetcima*, a Veber *uzkličnicima*, no oba su naziva obilježjem zagrebačke norme (Margitay, 1895: 98, Veber, 1876: 81).

5.3. Slovopis i pravopis

U ovome potpoglavlju usporedit će se Margitayjeva i Veberova slovopisna i pravopisna rješenja i to ona koja su obilježjem zagrebačke norme.

Pravopis je i u Margitayja i u Vebera morfonološki,⁹⁷ a ne fonološki kao u hrvatskih vukovaca.⁹⁸

Margitay, s obzirom na pravopis, mađarskoga govornika upoznaje s trima pravilima:

„1. Ird a szavakat ugy, amint azokat helyesen kimondod! 2. Irj a ragozás és szóképzés törvényei szerint! 3. Irj a bevett szokás szerint!“ (Margitay, 1895: 9, 10).⁹⁹

Veber također ističe morfonološku pravopisnu narav svoje *Slovnice*:

„U hrvatskom se jeziku i prvobitne, a osobito izvedene i promienjene rieči pišu etimologički po pravilih slovničkih; n. p. ovca mjesto ofca, otca mjesto oca, raz-suti mjesto rasuti...“ (Veber, 1876: 21).

Margitay u svojoj gramatici jat bilježi kao *ě*. Margitay ga, unatoč tomu što su slovničari zagrebačke filološke škole njegovu upotrebu napustili, u svojoj gramatici još uvijek bilježi: „Mi e munkában tekintettel annak általános czéljára – az *ě* betüt fogjuk használni.“ (Margitay, 1895: 8).¹⁰⁰ To, dakako, opravdava doista velik broj riječi što ih Margitayjeva gramatika sadrži, primjerice: *zapovédati, dēte, vrēme, svēča, pošlē, odedvē* i mnoge druge (Margitay, 1895: 15, 19, 47, 95, 120).

U *Slovnici* se već na temelju prve rečenice zamjećuje kako Veber ne bilježi *ě*: „Hrvatska je slovnica nauk o pojedinih hrvatskih riečih i o cielom govoru. Zato se dieli na: rječoslovlje i skladnju.“ (Veber, 1876: 3).¹⁰¹

Što se tiče *ć* i *tj* (koji se izgovaraju kao *ć*), Margitay napominje:

„A horvát *ć* ugy ejtetik ki, mint a magyar *ty*; p. o. *moć* (tehetség). – A horvát *tj* is ugy hangzik, mint a horvát *ć*. – Megjegyzendő azonban, hogy a *ć* mindenütt használható, a *tj*

⁹⁷ „Glavna jezično-pravopisna obilježja književnoga jezika koja su ilirski gramatičari normirali bila su stariji neizjednačeni nastavci u DLI množine, dočeto *h* u imeničkom genitivu množine, tzv. rogato *ě* za jat i dvoslov *er* za slogovtorni /r/. Ilirci su najlakše popustili u pravopisnim pitanjima, pa su se vratili staroj grafiji jekavskoga refleksa jata (*ie*) i prestali pisati slogovotvorni /r/ dvoslovom nakon znanstvenih tumačenja (Jagić, 1864) da se uza nj ne čuje nikakav „mukli“ glas, kako su to u početku mislili“ (Tafra, 2012: 218, 219).

⁹⁸ Morfonološki pravopis ostvaruje se prema Babukićevu načelu *Piši za oči, govori za uši* i obilježjem je zagrebačke filološke škole, dok se fonološki pravopis ravna prema Karadžićevu načelu *Piši kao što govoriš* te je obilježjem hrvatskih vukovaca.

⁹⁹ U prijevodu: „1. Piši riječi onako kako ih pravilno izgovaraš! 2. Piši prema načelima sklonidbe i tvorbe riječi! 3. Piši prema usvojenoj navici!“

¹⁰⁰ U prijevodu: „Mi ćemo u ovom radu s obzirom na opći cilj pisati slovo *ě*.“

¹⁰¹ Veber se dugo opirao mijenjanju grafema *ě* jer je smatrao da ni drugi glasovi koji mogu biti dugi i kratki zbog toga nemaju dva grafema, a to proizlazi iz njegova mišljenja da je jat fonem (Tafra, 2012: 209).

csak azon származtatott szavak közepén, melyeknek tője *t*-vel végződik; p. o. *bratja* (barátok), tője *brat*.” (Margitay, 1895: 8).¹⁰²

Sukladno tomu, u Margitayjevoj se gramatici nailazi na riječi s oba slova rješenja: *ćutiti*, *proletje*, *nesrećen* i druge (Margitay, 1895: 17, 42, 28). Međutim, Margitay u vezi s pisanjem slova *ć*, odnosno *tj* napominje:

„Jegyezzük meg, hogy a legujabb írók a *tj*-t nem használják mint önálló mássalhangzót, hanem helyette a vele hangra nézve egyenlő *ć*-t használják, akár végződik a szó *t*-vel, akár nem.” (Margitay, 1876: 9).¹⁰³

Veber pak za *ć* i *tj* tvrdi:

„*ć* i *tj* jednako se izgovaraju, zato se *ć* piše mjesto *tj* svuda, osim u nekih riečih, gdje se *t* i *j* svako obaška čuje; n. p. *tjerati* mjesto *ćerati* itd.” (Veber, 1876: 21).

U oba je autora vidljiva suprotnost u odnosu prema hrvatskim vukovcima koji nisu upotrebljavali dvoslov *tj*, nego samo *ć*.

O glasovima *dj* i *gj* Margitay ističe:

„A horvát *dj* és *gj* ugy hangzik, mint a magyar *gy*; p. o. *ladjar* (hajós), *Gjuro* (György). Megjegyzendő, hogy *dj* azon származtatott szavaknál iratik, melyeknek tője *d* betűn végződik, a *gj* pedig idegen szavaknál; p. o. *magjar* (magyar).“ (Margitay, 1895: 8).¹⁰⁴

Primjeri su iz Margitayjeve gramatike: *Magjarska*, *grozdje*, *utrudjen* i mnogi drugi (Margitay, 1895: 24, 34, 43).

Veberovo je pravilo o izgovoru i bilježenju glasova *dj* i *gj* isto kao Margitayjevo: „*dj* i *gj* jednako se izgovaraju, a *gj* se piše samo u tudjih riječi, gdje je izvorno *g*; n. p. *Gjuragj* (Georgius), *Magjar* (Magyar).“ (Veber, 1876: 21). Dakle, očito je kako Margitay i Veber rabe slova *dj* i *gj*, dok ih hrvatski vukovci ne rabe, već umjesto njih rabe slovo *đ*, a uvode i slovo *dž*.

Margitayjeva je tvrdnja o muklom *è* te samoglasnom *r* sljedeća:

„Megemlitendő, hogy régebben az *è* hangtalan betűt is használták, még pedig az *r* mássalhangzó előtt oly szavak közepén, a melyeknél az *r*-et több mássalhangzó követte.

¹⁰² U prijevodu: „Hrvatsko se *ć* izgovara kao mađarsko *ty*; npr. *moć* (tehetség). – Hrvatsko *tj* zvuči isto kao i *ć*. Međutim, valja napomenuti kako se *ć* može rabiti svugdje, a *tj* samo u izvedenih riječi čiji korijen završava na *-t*; npr. *bratja* (barátok), korijen *brat*.”

¹⁰³ U prijevodu: „Zapamtimo da najnoviji pisci slovo *tj* ne rabe kao samostalan suglasnik, već umjesto njega rabe *ć* koji se izgovara jednako neovisno o tome završava li riječ na *t* ili ne.“

¹⁰⁴ U prijevodu: „Hrvatski glasovi *dj* i *gj* zvuče poput mađarskoga *gy*; npr. *ladjar* (hajós), *Gjuro* (György). Mora se napomenuti da se *dj* piše u izvedenih riječi čiji korijen završava slovom *d*, a *gj* se piše u stranih riječi; npr. *magjar* (magyar).“

Manapság az *è*-t mint felesleges betűt kihagyják. P. o. *krv* (vér), *hrt* (agár)” (Margitay, 1895: 8).¹⁰⁵

Veber o popratnom *è* uz slogotvorno *r* ističe:

„Mukli glasnik *è* stoji pred *r*-om, za kojim u jednoj slovcu sliedi jedan ili više suglasnikah, ter se izgovara muklo glasom, posve jednakim glasu, kojim se od prednjega suglasnika na *r* prelazi; n. p. *pèrst*, *vèrt*” (Veber, 1876: 6).

Veber isto tako tvrdi da pisci koji drže da u tom slučaju *r* služi kao glasnik ispuštaju muklo *è* ispred *r*: *prst*, *vrt* (Veber, 1876: 6). Sudeći prema navedenom, očito je kako oba autora pri bilježenju ispuštaju muklo *è*. Naime, tomu u prilog ide i činjenica kako je Veber treće izdanje svoje *Slovnice* (1876.) nazvao *Slovnicom hrvatskom za srednja učilišta*.

5.4. Fonologija i fonetika

Zadatkom je ovoga potpoglavlja usporediti Margitayjevu gramatiku i Veberovu *Slovnicu* na temelju fonoloških i fonetskih obilježja.

O odrazu jata Margitay iznosi:

„Az *ě* betű helyett *ie*-t és *je*-t is használnak. Az *ie*-t hosszú szótagokban írják; p. o. *déte-diete* (gyermek;) - a *je*-t rövid szótagokban; p. o. *běliti-bjeliti* (fehérteleni). – A horvát irodalomban jelenleg *ie*-t és *je*-t irnak *ě* helyett.” (Margitay, 1895: 8).¹⁰⁶

Veber o istome tvrdi:

„Glasnik *ě* izgovara se u dugih slovkah kano *ie* (dva glasa), a u kratkih kano *je*, ali tako da se *j* obaška čuje; n. *děte* = *diete*; *děteta* - *d'jeteta*.” (Veber, 1876: 6).

Razvidno je kako oba autora dugi odraz jata smatraju fonemom, dvoglasničkim i jednosložnim, a što je obilježjem zagrebačke jezične norme, premda, kako je već napomenuto, za razliku od Vebera Margitay *ie* i *je* bilježi kao *ě*.

Margitay u svojoj gramatici ne opisuje naglasni sustav hrvatskoga jezika. Veber ga, naravno, opisuje rekavši da postoje četiri vrste naglasaka: potežki (´), težki (˘), oštri (ˊ), zavinuti (ˆ) (Veber, 1876: 18). S obzirom na izostavljanje opisa naglasnoga sustava u Margitayjevoj gramatici, nije moguće uposrediti naglasni sustav u dvojice gramatičara.

¹⁰⁵ U prijevodu: „Valja spomenuti kako se prije upotrebljavao i mukli glas *è* ispred suglasnika *r* na sredini riječi u kojima se iza suglasnika *r* nalazilo više suglasnika. Danas se *è*, kao suvišan glas, izostavlja. Npr. *krv* (vér), *hrt* (agár).”

¹⁰⁶ U prijevodu: „Umjesto slova *ě*, rabe i *ie* i *je*. U dugim slogovima pišu *ie*; npr. *děte-diete* (gyermek;) - a *je* u kratkim slogovima; npr. *běliti-bjeliti* (fehérteleni). – U hrvatskoj književnosti trenutno se umjesto *ě* piše *ie* odnosno *je*.“

5.5. Morfologija

U nastavku se donosi usporedba morfoloških obilježja Margitayjeve gramatike i Veberove *Slovnice*, a osobita je pozornost posvećena imeničkim nastavcima u određenim padežima jednine, množine i dvojine, zamjениčkim i pridjevnim oblicima, rasporedu navezaka, sklonjivosti brojeva i drugim zagrebačkim obilježjima. Usporedbu će, u odnosu na većinu iznesenih obilježja, prikazivati tablice.

Osvrne li se na zagrebačke nastavke imeničkih slonidba u jednini, najprepoznatljivijim je obilježjem prednost instrumentalnoga nastavka *-ju* nad nastavkom *-i* u jednini imenica vrste *i*. Margitayjeve (lijevo),¹⁰⁷ a dakako i Veberove (desno)¹⁰⁸ nastavke sklonidbe imenica vrste *i* u jednini prikazuju sljedeće tablice:

Tablica 9. Vrsta *i* (jednina) u Margitayjevoj i Veberovoj gramatici

Egyesszám (jednina)	Eset (padež)	III. Nőnem (ženski rod)
	I.	–
	II.	i
	III.	i
	IV.	–
	V.	i
	VI.	i
	VII.	ju, i

Singular	Padež	ona
	N.	–
	G.	i
	D.	i
	A.	–
	V.	i
	P.	i
	In.	ju

Usporede li se Margitayjeva i Veberova sklonidba imenica vrste *i* u jednini, vidljivo je kako oba autora u instrumentalu donose nastavak *-ju*, premda se u Vebera nalazi samo nastavak *-ju*, a u Margitayja i nastavak *-ju* i nastavak *-i*. Međutim, Veber navodi kako je „nastavak instrumentala u staroslavenskom jeziku *iju*; zato samostavnici primaju danas i prvu i drugu polovicu toga nastavka: stvar: stvari i stvarju” (prema Ham, 1998: 77).

¹⁰⁷ Vidi: Margitay, 1895: 52.

¹⁰⁸ Vidi: Veber, 1876: 28.

Jedno je od najistaknutijih obilježja zagrebačke norme bilježenje h^{109} u genitivu množine. Margitayjeva sklonidba imenica svih triju rodova (prva, druga, treća sklonidba) u množini izgleda ovako:¹¹⁰

Tablica 10. Imeničke sklonidbe (množina) u Margitayjevoj gramatici

Töbesszám (množina)	Eset (padež)	I.		II.	III.
		Him-, (muški)	Semleges (srednji)	Nónem (ženski rod)	
	I.	i	a	e	i
II.	ah	ah	ah	ih	
III.	om, em	om, em	am	im	
IV.	e	a	e	i	
V.	i	a	e	i	
VI.	ih	ih	ah	ih	
VII.	i	i	ami	mi	

Prikaz je istih sklonidba (također u množini) u Vebera sljedeća tablica:¹¹¹

Tablica 11. Imeničke sklonidbe (množina) u Veberovoj slovnici

Množina	Padež	I.	II.	II.	III.
	N.	i	a	e	i
G.	ah	ah	ah	ih	
D.	om	om, em	am	im	
A.	e	a	e	i	
V.	i	a	e	i	
P.	ih	ih	ah	ih	
In.	i	i	ami	mi	

Promotre li se nastavci Margitayjevih i Veberovih sklonidaba, zamjećuje se da su jednaki. Naime, osim što zagrebačku osobitost bilježenja h u imeničkom genitivu množine bilježi njezin

¹⁰⁹ Tafra napominje kako se u preporodno vrijeme više ne upotrebljavaju samoglasničke i suglasničke geminate te slovo h u funkciji prozodijske oznake, stoga ilirci ne govore o slovu h kao o oznaci za dužinu, već su njime htjeli napraviti razliku u pismu između oblika koji imaju isti fonemski slijed, a koji se u govoru razlikuju po svojim prozodijskim obilježjima te tako uzrokuju dvosmislenost u pisanom jeziku (Tafra, 1995: 130).

¹¹⁰ Vidi: Margitay, 1895: 53.

¹¹¹ Vidi: Veber, 1876: 28.

istaknuti pobornik Veber, bilježi ju i Margitay, a čijim je dokazom donesena tablica. Izuzev toga, usporedbom dviju jednakih sklonidaba dvaju autora uočava se kako su nastavci za D, L te I množine nesinkretizirani. Nastavci za D mn. svih triju sklonidaba glase: *-om, -em, -om, -am, -im*. Nastavci su za L mn. svih triju sklonidaba: *-ih, -ih, -ih, -ah, -ih*. Konačno, nastavci za I mn. svih triju sklonidaba jesu: *-i, -i, -i, -ami, -mi*.

Sljedeća je tablica prikaz Margitayjeve sklonidbe imenica svih triju rodova u dvojini:¹¹²

Tablica 12. Imeničke sklonidbe (dvojina) u Margitayjevoj gramatici

Kettőszám (dvojina)	Eset (padež)	I.		II.	III.
		Him-, (muški)	Semleges (srednji)	Nőnem (ženski rod)	
	I.	a	a	e	i
II.	–	–	uh	iuh	
III.	ima	ima	ama	ima	
IV.	a	a	e	i	
V.	a	a	e	i	
VI.	–	–	uh	ijuh	
VII.	ima	ima	ama	ima	

Veberova je sklonidba za dvojину imenica svih triju rodova:¹¹³

Tablica 13. Imeničke sklonidbe (dvojina) u Veberovoj slovnici

Dual	Padež	I.	II.	II.	III.
	N. A. V.	a	a		
G. P.				uh	ijuh
D. In.	ima	ima		ama	ima

Pogledom na posljednje dvije tablice vidljivo je da obje potvrđuju još jednu posebnost jezične norme zagrebačke filološke škole, a to je ona što se odnosi na nastavke u D i I dvojine svih imenica – zajednički su nastavci *-ima* i *-ama*.

¹¹² Vidi: Margitay, 1895: 53.

¹¹³ Vidi: Veber, 1876: 28.

Još je jedno izrazito obilježje zagrebačke norme, a to je zanaglasni A jd. zamjenice *ona* koji glasi *ju*. Hrvatski vukovci normiraju drugi oblik, a koji glasi *je*. U nastavku su doneseni oblici osobne zamjenice *ona* u Margitayja i Vebera koji su dokazom da Margitay i dalje vjerno prati zagrebačku jezičnu normu. Prva tablica prikazuje Margitayjevu sklonidbu osobne zamjenice *ona*.¹¹⁴

Tablica 14. Sklonidba zamjenice *ona* u Margitayjevoj gramatici

Egyeszm (jednina)	Padež	ona
	I.	ona
	II.	nje, je
	III.	njoj, joj
	IV.	nju, ju
	V.	–
	VI.	njoj
	VII.	njom

Veberova je sklonidba osobne zamjenice *ona* navedena u sljedećoj tablici:¹¹⁵

Tablica 15. Sklonidba zamjenice *ona* u Veberovoj slovnici

Singular	Padež	ona
	N.	ona
	G.	nje, je
	D.	njoj, joj
	A.	nju, ju
	V.	–
	P.	njoj
	In.	njom

Lako je zamijetiti, kao što je već napomenuto, da nenaglašeni oblik akuzativa osobne zamjenice *ona* glasi *ju*, kako u Margitayja, tako i u Vebera.

Što se tiče navezaka u zamjeničko-pridjevnoj sklonidbi čiji je raspored, u okviru norme zagrebačke filološke škole, pravilan, sljedeća će usporedba Margitayjevih i Veberovih

¹¹⁴ Vidi: Margitay, 1895: 70.

¹¹⁵ Vidi: Veber, 1876: 40.

zamjeničko-pridjevnih sklonidba dokazati kako je Margitayjeva upotreba navezaka također jednaka zagrebačkoj, tj. Veberovoj.¹¹⁶ Pravilan raspored navezaka podrazumijeva jednakost u G, D, L i I jednine. Prva tablica predstavlja Margitayjevu zamjeničku i pridjevnu sklonidbu.¹¹⁷ Nastavci Margitayjeve zamjeničke sklonidbe nalaze se na lijevoj strani, dok se nastavci pridjevne sklonidbe nalaze u drugim dvama stupcima (desno).

Tablica 16. Zamjeničko-pridjevna sklonidba u Margitayjevoj gramatici

Egyesszám (jeddina)	Eset (padež)	him (muški rod)	semleges (srednji rod)	him (muški rod)	semleges (srednji rod)
	I	sam	samo	i	o, e
II.	sama, samoga	sama, samoga	oga, ega	oga, ega	
III.	samu, samomu	samu, samomu	omu, emu	omu, emu	
IV.	sam, sama, samoga	samo	i, oga, ega	o, e	
V.	–	–	i	o, e	
VI.	samom	samom	om, em	om, em	
VII.	samim	samim	im	im	

Sljedeća tablica prikazuje nastavke Veberove zamjeničko-pridjevne sklonidbe.¹¹⁸ Raspored je nastavaka isti kao u Margitayjevoj tablici, odnosno zamjenička se sklonidba nalazi na lijevoj, a pridjevna na desnoj strani.

Tablica 17. Zamjeničko-pridjevna sklonidba u Veberovoj slovnici

Singular	Padež	muški rod	srednji rod	muški rod	srednji rod
	N.	sam	samo	i	o, e
G.	sama, samoga	sama, samoga	oga, ega	oga, ega	
D.	samu, samomu	samu, samomu	omu, emu	omu, emu	
A.	sam, sama, samoga	samo	i, oga, ega	o, e	
V.	–	–	i	o, e	
P.	samom	samom	om, em	om, em	
In.	samim	samim	im	im	

¹¹⁶ Međutim, treba napomenuti da tada nije bila riječ o navescima, već o završnim otvornicima koji su bili obveznim dijelom padežnog nastavka (Ham, 1998: 22).

¹¹⁷ Vidi: Margitay, 1895: 60, 74.

¹¹⁸ Tablica je preuzeta od Veber, 1876: 44, 49.

Usporedba Margitayjevih i Veberovih zamjeničko-pridjevnih nastavaka pokazuje da su isti, što znači da se Margitay, s obzirom na upotrebu navezaka u G, D, L i I jednine, pridružuje zagrebačkoj normi.

Preporuka je o sklonjivosti brojeva *dva*, *oba*, *tri*, *četiri* također odlikom zagrebačke norme, a u brojeva *dva*, *oba*, *dvije* i *obje* razlikuje se rod. U nastavku se donosi usporedba Margitayjeve i Veberove sklonidbe navedenih brojeva, iako valja napomenuti kako Margitay ne donosi sklonidbu brojeva *oba* i *obje*, nego tek navodi broj *obadva* za koji ne donosi sklonidbu, ali ističe kako se sklanja na isti način kao i *dva*, *dvě* i *dva* (Margitay, 1895: 66).

Margitayjeva sklonidba brojeva *dva*, *dvě*, *dva* glasi ovako:¹¹⁹

Tablica 18. Sklonidba brojeva *dva*, *dvě*, *dva* u Margitayjevoj gramatici

Eset (padež)	him (muški rod)	nŏ (ženski rod)	semleges (sr. rod)
I.	dva	dvě	dva
II.	dvajuh	dvijuh	dvajuh
III.	dvama	dvěma	dvama
IV.	dva	dvě	dva
V.	dva	dvě	dva
VI.	dvajuh	dvijuh	dvajuh
VII.	dvama	dvěma	dvama

Veber pak normira sklonidbu brojeva na sljedeći način:¹²⁰

Tablica 19. Sklonidba brojeva *dva*, *dvě*, *dva* u Veberovoj slovnici

Padež	muški rod	ženski rod	sr. rod
N.	dva	dvie	dva
G.	dvajuh	dvijuh	dvajuh
D.	dvima (dvjema)	dvjema	dvima (dvjema)
A.	dva	dvie	dva
V.	dva	dvie	dva
P.	dvajuh	dvijuh	dvajuh
In.	dvima (dvjema)	dvjema	dvima (dvjema)

¹¹⁹ Vidi: Margitay, 1895: 66.

¹²⁰ Vidi: Veber, 1876: 53.

Usporede li se dvije tablice s brojevnim sklonidbama, uočava se kako Margitay sklanja sukladno obilježju zagrebačke norme, tj. u sklonidbama navedenih brojeva razlikuje rod, kao što to, naravno, čini i Veber. Međutim, valja zapaziti kako se Veberovi oblici u D i I muškoga i srednjega roda ponešto razlikuju od Margitayjevih. Drugim riječima, Margitayjevi oblici i u dativu i u instrumentalu glase *dvama*, dok Veberovi oblici u dativu glase *dvima (dvjema)*, a u instrumentalu također *dvima*, odnosno *dvjema*.

Zagrebačkoj je jezičnoj normi svojstvena posebna sklonjiva vrsta participa, a to je glagolski pridjev sadašnji i prošli. Naime, Margitay donosi nastavke za sva tri roda glagolskog pridjeva sadašnjeg i prošlog. Nastavci glagolskog pridjeva sadašnjeg (na primjeru glagola *kopati*) jesu: *kopajući (a, e – i, e, a)*. Nastavci glagolskog pridjeva prošlog u jednini i množini (na primjeru glagola *kopati*) jesu: *kopavši (a, e – i, e, a)* (Margitay, 1895: 88).

Veber o glagolskom pridjevu sadašnjem (koji naziva participijem praesensa aktivnoga) tvrdi:

„Participij praes. akt. prestao se je kadšto deklinirati, zato je lik ostao mužk. sp. za sva tri spola i za oba broja, pače kadšto mu i otpada padežni nastavak *i*, pak ostaje *ć*: *plet-u-ć-i, mol-e-ć-i*, ili *plet-u-ć, mol-e-ć*; pak u tom se slučaju particip zove: prislov glagoljni.” (Veber, 1876: 59).

Kao nastavke za glagolski pridjev sadašnji u jednini i množini navodi: *plet-u-ći, mol-e-ć-i, a, e* (Veber, 1876: 59).

Vezano uz glagolski pridjev prošli Margitay donosi nastavke (na primjeru glagola *kopati*): *kopavši (a, e – i, e, a)* (Margitay, 1895: 88.). Veber o glagolskom pridjevu prošlom (participij perfekta aktivnoga) naglašava:

„I participij perfekta aktivnoga prestao se je u mnogo slučajevah deklinirati, pak onda ili ostane *vši* za sve padeže, spolove i brojeve, ili odpadne drugi dio nastavka, ter ostane samo *v*: *začu-vši, začu-v*, pak u tom se liku participij zove: prislov glagoljni”. (Veber, 1876: 60).

Iz Veberovih je citata razvidno kako je svjestan da upotreba glagolskih pridjeva sadašnjih i prošlih slabi. No Margitay u svojoj gramatici takve napomene ne iznosi, a njegova je gramatika izdana 1895. godine, iz čega se može zaključiti da sklonjive oblike i dalje smatra obilježjem jezične norme. Ipak, ono što je bitno jest to da je Margitay u svojoj gramatici opisao glagolski pridjev sadašnji i prošli u skladu sa zagrebačkom normom, a u suprotnosti prema hrvatskim vukovcima u kojih glagolski pridjev sadašnji i prošli kao posebna sklonjiva vrsta participa ne postoji.¹²¹

¹²¹ „Vukovska je norma suzila upotrebu participa jer ih nemaju narodni govori koji su joj mjerilo ispravnosti“ (Tafra, 2012: 400).

Zagrebačka norma poznaje futur egzakti kao jedno od glagolskih vremena, dok u vukovskim gramatikama futura egzaktnog nema.¹²² Margitay, isto kao i Veber, futur egzakti svrstava među ostala glagolska vremena, što je još jednim dokazom njegova dosljedna normiranja prema zagrebačkom uzoru. Njegova konjugacija glagola *kopati* (koji daje kao primjer) u oblicima futura egzaktnog izgleda ovako:¹²³

Tablica 20. Futur egzakti u Margitayjevoj gramatici

	Szem. (osoba)	Egyesszám (jedinina)	Többszám (množina)
Jövőmult idő	1	bit ću kopao (la, lo) kapálandok	bit ćemo kopali (le, la)
(Futur egzaktni)	2	bit ćeš kopao (la, lo)	bit ćete kopali (le, la)
	3	bit će kopao (la, lo)	bit će kopali (le, la)

Veberovi su oblici za futur egzakti:¹²⁴

Tablica 21. Futur egzakti u Veberovoj slovnici

	osoba	jedinina	množina
Futur egzakti	1	bit ću kupio (la, lo)	bit ćemo kupili (e, a)
	2	bit ćeš kupio (la, lo)	bit ćete kupili (e, a)
	3	bit će kupio (la, lo)	bit će kupili (e, a)

5.6. Sintaksa

Ovo potpoglavlje donosi usporedbu sintakse Margitayjeve gramatike i Veberove *Slovnice*. Margitay sintaksu naziva *sintaksom*, dok se Veber koristi riječju *skladnja*. Osnovom je sintaktičke usporedbe sintaksa padeža.

Prijedlozi *prema* i *protiv* u zagrebačkih se slovničara slažu s dativom, a u hrvatskih vukovaca *prema* se slaže s lokativom, dok je padežom prijedloga *protiv* genitiv. Isto tako, prijedlog *mimo* zagrebački slovničari normiraju uz genitiv, a hrvatski vukovci uz akuzativ. Margitay, baš poput Vebera i ostalih zagrebačkih slovničara, prijedlozima *prema* i *protiv* pridružuje dativ, a prijedlogu *mimo* genitiv: „III. esetet vonzanak: *k* (*ka*) – hoz, hez, höz; *prama*,

¹²² Riječ je o obliku koji označuje gotovu budućnost, a prema tvrdnjama Akademijina *Rječnika* dolazi u pisaca od 16. st. (Tafra, 2012: 401).

¹²³ Vidi: Margitay, 1895: 87.

¹²⁴ Vidi: Veber, 1876: 72.

prema – valaminek irányában; *proti, suproti* – ellen“ (Margitay, 1895: 95).¹²⁵ Veber prijedlog *mimo* ne spominje, no na kraju poglavlja o prijedlozima ističe kako se svi ostali prijedlozi (a među koje spada i *mimo* s obzirom na to da nije spomenut) slažu s genitivom. *Prema* i *protiv*, kao pobornik zagrebačke jezične norme, smješta uz dativ (Veber, 1876: 80).

¹²⁵ U prijevodu: „III. padežu otvaraju mjesto: *k (ka)* – hoz, hez, höz; *prama, prema* – valaminek irányában; *proti, suproti* – ellen“.

6. ZAKLJUČAK

Analiza i opis sastavnica Margitayjeve gramatike *Horvát Nyelvtan*, a potom i njezina usporedba s Veberovom *Slovnícom*, potvrđuju kako je vjernom zastupnicom obilježja jezične norme zagrebačke filološke škole. Međutim, iako je Margitay u svojoj gramatici dosljedno normirao prema zagrebačkom uzoru, njegova je gramatika nositeljicom i jednog vukovskog obilježja, a to je podjela imeničkih sklonidaba prema rodu.

Razlog je Margitayjeva slijeđenja zagrebačke norme, pretpostaviti je, u činjenici da je izuzetno cijenio hrvatski jezik, hrvatsku kulturu i tradiciju, a poznata je činjenica kako jezik slovnichara zagrebačke filološke škole, koje je također istaknuo kao uzore, svoje korijene isto tako vuče iz dugogodišnje hrvatske kulture i tradicije. Margitay, naime, u gramatici navodi kako se hrvatski jezik ističe vlastitom tradicijom, književnošću, obrazovanošću te drugim važnim čimbenicima. Što se tiče podjele imeničkih sklonidaba prema rodu svojstvene hrvatskim vukovcima, pravi razlog zbog kojega ju je Margitay upotrijebio dijelom se može opravdati pragmatičkim razlozima. Valja podsjetiti kako je Margitay svoju gramatiku hrvatskoga jezika napisao na mađarskom, tj. namijenio ju je govornicima mađarskoga jezika, a kako je mađarski jezik genetski i tipološki različit od hrvatskoga, možda je vukovsku podjelu imeničkih sklonidaba prema rodu Margitay smatrao lakšim načinom predstavljanja imeničkih sklonidaba. Govorniku hrvatskoga jezika zasigurno nije teško pristupiti imeničkim sklonidabama na zagrebački način, tj. obraćajući pozornost na nastavak u G jd., no mađarskome govorniku, vrlo vjerojatno, jest. Margitayjeva gramatika upoznaje mađarskoga govornika s imeničkim završetcima imenica svih triju rodova, dok genitivni nastavak posebno ne ističe. Prema tomu, možda je takvu podjelu imeničkih sklonidaba, iz gledišta mađarskoga govornika, doista smatrao lakšom, preglednijom, a dakako i razumljivijom. Tomu u prilog idu i usporedbe hrvatskoga jezika s mađarskim, a koje prožimaju gotovo cijelu gramatiku. Također, važnim su obilježjem Margitayjeve gramatike i napomene o dijalekatnim osobitostima, poglavito o kajkavštini. Upravo su zagrebački slovnichari težili ujednačenom jeziku u štokavaca, kajkavaca i čakavaca, odnosno nisu napadali kajkavštinu i čakavštinu kao što su to činili hrvatski vukovci. Margitay je kajkavštinu smatrao važnom sastavnicom hrvatskoga jezika te je držao važnim predstaviti ju mađarskome čitatelju, a dokaz su tomu donesene napomene.

Dakle, Margitayjeva je gramatika hrvatskoga jezika *Horvát Nyelvtan* itekako važnim zastupnikom misli i jezika zagrebačke filološke škole. Sve to pojačava činjenica kako je izdana izvan granica nacionalnog, tj. hrvatskog jezičnog prostora i to u vrijeme kada su zagrebačka jezična obilježja počela gubiti svoju znakovitost. Usprkos tomu što sadrži vukovsku razdiobu imenica prema rodu, ona je ukoričeni oblik zagrebačke norme izdane na nenacionalnom,

mađarskom prostoru te dokazuje kako je Margitay bio jedan od gramatičara koji je cijenio hrvatski jezik, hrvatsku kulturu i tradiciju, a što je uspio izraziti upravo njegovanjem jezika zagrebačke filološke škole, drugim riječima, svojom gramatikom hrvatskoga jezika *Horvát Nyelvtan*.

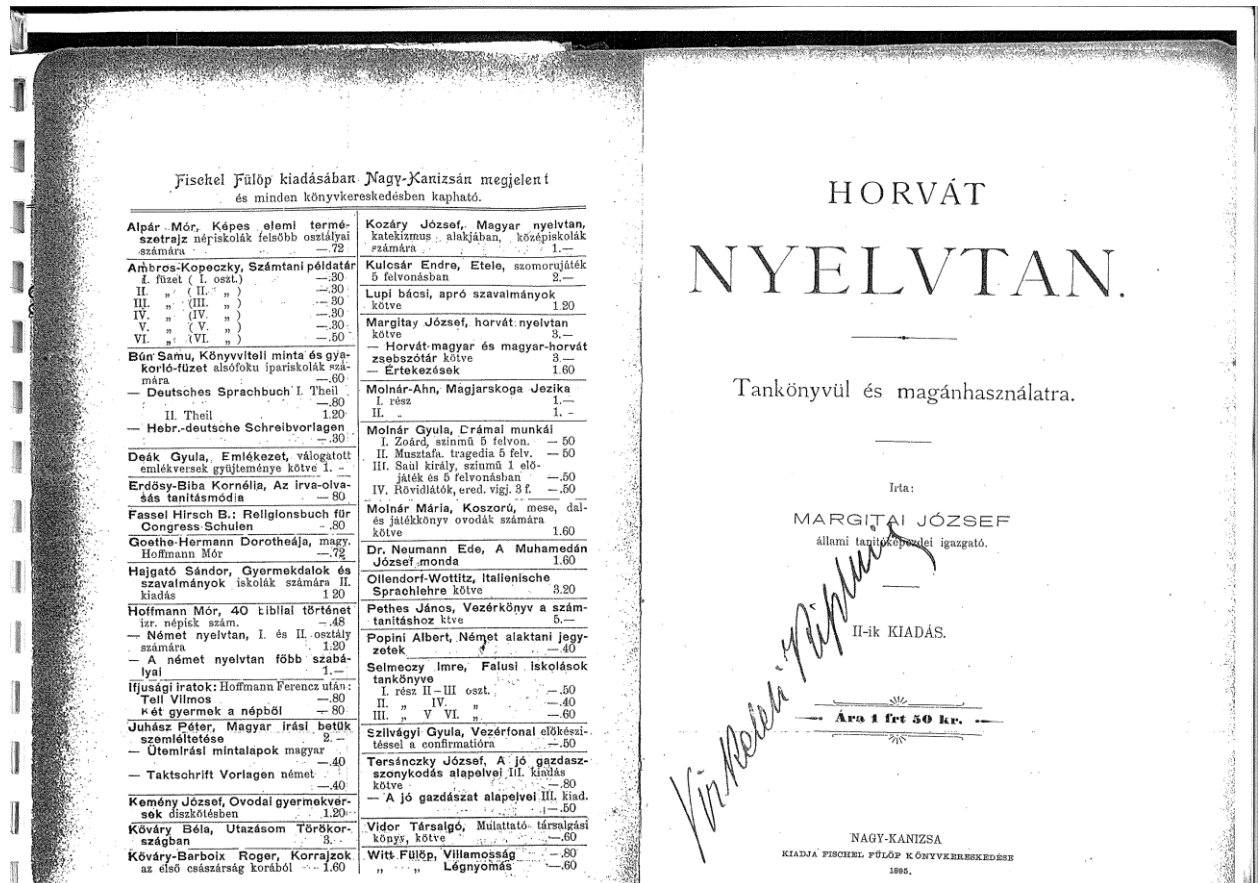
LITERATURA I IZVORI

Literatura:

1. Babukić, Vjekoslav, *Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga*, kod Milana Hiršfelda Zagreb, 1836. [pretisak Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2013.]
2. Barić, Ernest, *Dijalektološke napomene u hrvatskoj gramatici (Horvát Nyelvtan) Józsefa Margitaija iz 1884. godine*, u: *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2000., str. 37 – 41.
3. Barić, Eugenija, Lončarić, Mijo, Malić, Dragica, Pavešić, Slavko, Peti, Mirko, Zečević, Vesna, Znika, Marija, *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
4. Barić, Ernest, *Rode, a jezik?*, Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, Pečuh, 2006.
5. Ham, Sanda, *Povijest hrvatskih gramatika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2006.
6. Ham, Sanda, *Jezik zagrebačke filološke škole*, Knjižnica Neotradicija, Osijek, 1998.
7. Kalšan, Vladimir, Kalšan, Janko, *Međimurski biografski leksikon*, Čakovec, 2013.
8. Raguž, Dragutin, *Praktična hrvatska gramatika*, Medicinska naklada, Zagreb, 1997.
9. Silić, Josip, Pranjković, Ivo, *Gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2007.
10. Švogor, Vlasta, *Skica za portret Adolfa Vebera Tkalčevića (u povodu sto dvadesete obljetnice smrti)*, u: *Croatia Christiana Periodica*, Zagreb, 2009., str. 107 – 136.
11. Tafra, Branka, *Prinosi povijesti hrvatskoga jezikoslovlja*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2012.
12. Tafra, Branka, *Jezikoslovna razdvojba*, Matica hrvatska, Zagreb, 1995.
13. Tafra, Branka, *O hrvatskim vukovima iz drugoga kuta*, u: *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Zagreb, 1993., str. 363 – 387.
14. Tafra, Branka, *Dijalekatna osnovica „ilirskoga“ jezika*, u: *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Zagreb, 1992., str. 193 – 207.

Izvori:

1. Margitai, József, *Horvát Nyelvtan*, Fischel Fülöp könyvkereskedése, Nagy-Kanizsa, 1895.
2. Veber Tkalčević, Adolfo, *Slovnica hrvatska za srednja učilišta*, Zagreb, 1876.

Fisichel Fülöp kiadásában Nagy-Kanizsán megjelent és minden könyvkereskedésben kapható.

Alpár Mór, Képes elemi termé- szetrajz népiskolák felsőbb osztályai számára — 72	Kozáry József, Magyar nyelvten, katekinus alakjában, középiskolák számára — 1.—
Ambrus-Kopeczky, Számítási példatár I. füzet (I. oszt.) — 30	Kulcsár Endre, Etele, szomorujáték 5 felvonásban — 2.—
II. " (II. ") — 30	Lupi bácsi, apró szavalmányok kötve — 1.20
III. " (III. ") — 30	Margitay József, horvát nyelvten kötve — 3.—
IV. " (IV. ") — 30	— Horvát-magyar és magyar-horvát szeszótár kötve — 3.—
V. " (V. ") — 30	— Ertekezések — 1.60
VI. " (VI. ") — 60	Molnár-Ahn, Magjarskoga Jezika I. rész — 1.—
Bún Samu, Könyvteli minta és gyá- korló-füzet alsófoku ipariskolák szá- mára — 60	II. " — 1.—
— Deutsches Sprachbuch I. Theil II. Theil — 1.20	Molnár Gyula, Drámai munkái I. Zoárd, szimű 5 felvon. — 50
— Hebr.-deutsche Schreibvorlagen — 30	II. Mustafa, tragedia 5 felv. — 50
Deák Gyula, Emlékezet, válogatott emlékversek gyűjteménye kötve I. —	III. Saul király, szimű 1 elő- játék és 5 felvonásban — 50
Erdősy-Biba Kornélia, Az írva-olva- sás tanításmódja — 80	IV. Rövidjáték, ered. vigj. 3 f. — 50
Fassel Hirsch B., Religionsbuch für Congress Schulen — 30	Molnár Mária, Koszorú, mese, dal- és játékkönyv ovodák számára kötve — 1.60
Goethe-Hermann Dorotheája, magy. Hoffmann Mór — 72	Dr. Neumann Ede, A Muhamedán József monda — 1.60
Hajgató Sándor, Gyermekdalok és szavalmányok iskolák számára II. kiadás — 1.20	Ollendorf-Wottitz, Italienische Sprachlehre kötve — 3.50
Hoffmann Mór, 40 bibliai történet rajz, népiék szám. — 45	Pethes János, Vezérkönyv a szá- mításához kötve — 5.—
— Német nyelvten, I. és II. osztály számára — 1.20	Popini Albert, Német alaktani jegy- zetek — 40
— A német nyelvten főbb szabá- lyai — 1.—	Selmeczy Imre, Falusi iskolások tankönyve I. rész II-III oszt. — 50
Ifjúsági iratok: Hoffmann Ferencz után: Tell Vilmos — 80	II. " IV. " — 40
két gyermek a népből — 80	III. " V-VI. " — 60
Juhász Péter, Magyar írási betűk szemléltetése — 2.—	Szilvgyi Gyula, Vezérfonat előkészí- téssel a confirmatióra — 50
— Ütemírási mintalapok magyar — 40	Tersánczky József, A jó gazdasz- szonykodás alapelvei III. kiadás kötve — 30
— Taktschrift Vorlagen német — 40	— A jó gazdaszat alapelvei III. kiad. — 1.— 50
Kemény József, Ovodal gyermekver- sek díszkötésben — 1.20	Vidor Társalgó, Mulattató-társalgási könyv, kötve — 60
Kováry Béla, Utazásom Törökor- szágban — 3.—	Witt Fülöp, Villamosság — 80
Kováry-Barboix Roger, Korrajzok az első császárság korából — 1.60	" " Légnyomás — 60

HORVÁT

NYELVTAN.

Tankönyvül és magánhasználatra.

Írta:

MARGITAY JÓZSEF

állami tanfelügyelői igazgató.

II-ik KIADÁS.

Ára 1 frt 50 kr.

NAGY-KANIZSA

KIADJA FISICHEL FÜLÖP KÖNYVKERESKEDÉSE
1895.

slika 1. Naslovnica drugoga izdanja (1895.) gramatike Horvát Nyelvtan

Fisichel Fülöp kiadásában Nagy-Kanizsán megjelent és minden könyvkereskedésben kapható.

Az országos közoktatási tanács bírálata szerint az eddigi tankönyvek között „a legjobb”

Számítási Példatár

Az elemi népiskolák számára.

AMBROS JÓZSEF és KOPECZKY FERENCZ

hasonczimű műve után átdolgozta

a csáktornyai községi elemi népiskola tanító-testülete.

Egyedül jogosított koronaártek alapján átdolgozott kiadás.

I. füzet I. osztály szám.	30 fill.	IV. füzet IV. osztály szám.	30 fill.
II. " II. " " " " " " " " " " "	30	V. " V. " " " " " " " " "	30
III. " III. " " " " " " " " " " "	30	VI. " (sajtó alatt)	"

Altalanosan engedélyezve.

Falusi iskolások tankönyve.

A miniszteri tanterv szerint falusi osztálytanterv népszerűsítőjéhez alkalmazva.

IRTA:

SELMECZY IMRE

néptanító.

II—III. iskolánév kötet	50 fillér.
IV. " " " " " " " " " " " "	40
V—VI. " " " " " " " " " " " "	60

Mindegyik kötet az illető osztályok egész tananyagát tartalmazza.

Fisichel Fülöp kiadásában Nagy-Kanizsán megjelent és minden könyvkereskedésben kapható.

PARAINESIS

IRTA:

KÖLCSEY FERENCZ.

Igen díszes vászonkötésben

ára 80 fillér.

Ajándékkönyvnek is alkalmas.

A MAGYAR

KÖLTÉSZET GYÖNGYEI.

Száz magyar költő és a nép dalaiból műfajilag rendezve összeállította:

KOLMAR JÓZSEF
fűzős tanár.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY

récímszerkesztő arcképpel.

Ára díszkötésben kor. 4.80

Az ifjúság részére a legkedveltebb ajándékkönyv, mely 100 magyar költő legszebb alkotásait tartalmazza.

slika 2. Prva i druga stranica gramatike

I. Rész. Bevezetés.

I. Nyelvoktatói viszonyok, nyelvjárás	Lap 5	II. A szóhangok	Lap 7
		III. Helyesírás	9

A tömondat.

IV. Az ige a (folyamatos) jelenidőben	12	VII. A főnév és nemei	19
V. Az ige a (független) múltidőben	15	VIII. A főnév a többesszámában	22
VI. Az ige a (folyamatos) jövőidőben	17	IX. A főnév mint állítmány	24
		X. A tulajdonságnév mint állítmány	25

Bővített mondat.

XI. A tulajdonságnév mint jelző	28	XV. A helyhatározók és a sajátító eset	36
XII. A határozatlan ige mint kiegészítő	30	XVI. A helyhatározók és helyet jelentő eset	39
XIII. A főnév és személyes névmás mint tárgyragos kiegészítő	32	XVII. Az időhatározók	42
XIV. A főnév és személyes névmás mint tulajdonirányos kiegészítő	34	XVIII. Az ok-, eszköz-, tározók és az eszközt jelentő eset	44
		XIX. A módhatározók	47

Rendszeres nyelvtan.

I. A főnév	50	VI. A határozók	92
II. A tulajdonságnév	59	VII. Az eljűzők	95
III. A számnév	65	VIII. A kötőszók	97
IV. A névmás	70	IX. Az indítványok	98
V. Az ige	76	X. Mondattan	99

Beszédkgyakorlatok.

1. A palatábla	108	16. A ház	118
2. Az iskolai tábla	108	17. A szekér	120
3. A papír	110	18. A test	122
4. Az asztal	110	19. A család és a rokonság	123
5. A szék és a pad	110	20. Az ember foglalkozása	123
6. Az ágy	110	21. Az iparosok	124
7. A szekrény	111	22. Az eszközök és szerszámok	125
8. A fazék	111	23. Az idő	126
9. A serpenyő	112	24. A pénz és mérték	126
10. A tányér és a tál	112	25. A házi állatok	129
11. A vödör	112	26. A vadállatok	130
12. A pohár és a palack	113	27. A madarak	130
13. Az étel	114	28. A kétéllások és halak	132
14. Az ital	115	29. A rovarok	133
15. Az öltözet	116	30. A növények	133

Szótár a beszédkgyakorlatokhoz.
I—XXX. 135—147

Fisichel Fülöp kiadásában Nagy-Kanizsán megjelent és minden könyvkereskedésben kapható.

Irodalmi értekezések.

Dr. PERÉNYI JÓZSEF
kegyvesz. tanár

MEPHISTO ÉS LUCIFER.

Dr. KISS ERNŐ
kegyvesz. tanár

VÖRÖSMARTY MIHÁLY.

HOFFMANN MÓR

A költészet paedagogiai jelentősége.

Kis 8-adrét alak, díszes kiállítás,
egy-egy kötet ára 1 kor.

IRTA: DR. PERÉNYI JÓZSEF

MEPHISTO ÉS LUCIFER

DEÁK GYULA:

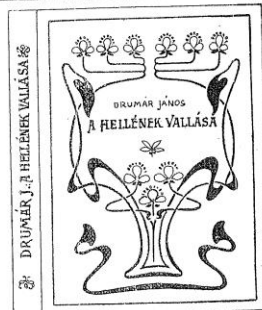
EMLEKEZET

VÁLOGATOTT
EMLEKVERSEK GYŰJTEMÉNYE.

Ára díszes kötésben 1 kor.

slika 3. Kazalo gramatike

Fisikek Fülop kiadásában Nagy-Kanizsán megjelent és minden könyvkereskedésben kaphatók.

DRUMÁR JÁNOS:
**A HELÉNEK
VALLÁSA.**

Igen diszes kiállítás,
érdekes tartalommal, a
serdülő ifjúság számára.

Ára diszkőésben
kor. 3.60

BELLOSITS BÁLINT:

**Járjatok be
minden földet**

Négy elbeszélés.

A halott szerződése. — A
kabilok között. — A fókák
szigetén. — A bolygó hollandi.

Eredeti rajzokkal és négy
térképpel.

A magyar ifjúság számára
diszes bekötésben kor. 3.60

Fisikek Fülop kiadásában Nagy-Kanizsán megjelent és minden könyvkereskedésben kapható.

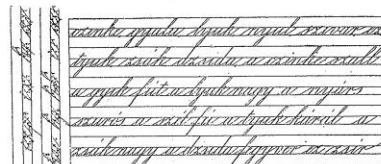
JUHÁSZ PÉTER:

Magyar ütemirási mintalapok.

A német vallás- és közokt. m. kir. miniszterium által 1892. évi
80632. évi sz. alatt általánosan engedélyezett

Ötötlet kiadás.

Ára egy teljes füzetnek (12 lap egy borítótkban) 40 fillér.

Ugyanezen ütemirási mintalapok németben is kaphatók.

12 lap egy borítótkban 40 fillér.

Altalánosan engedélyezve a fenti szám alatt.

Az írás szépsége mintaszerű.

E nagy dícsérettel engedélyezett és országserio elterjedt szepirasi minták
a legjobb módszertani elvek szerint vannak összeállítva.

Hoffmann Mór:

Vázlatok és Tanulmányok

az irodalom, élet és nevelés köréből.

Nagy 8-adrét, 300 lap, ára 3 korona.

slika 4. Posljednje dvije stranice gramatike